

N. Hilgen 3/1

DE ROODBORSTTAPUIT

PERIODIEK VAN HET SAMENWERKINGSVERBAND VAN OOST-BRABANTSE VOGELWERKGROEPEN

Adressenlijst afgevaardigden Samenwerkingsverband van Oost-Brabantse Vogelwerkgroepen

VOGELWACHT UDEN

Jan-Willem Hermans Beukenlaan 22 5409 AS Odiliapeel 04132 - 72777
Wim Janssen Rechtestraat 26 5409 AJ Odiliapeel 04132 - 73625

VOGELWERKGROEP IVN VALKENSWAARD

Ad van Asten Waalreseweg 73^a 5554 HB Valkenswaard 04902 - 41271

VOGELWERKGROEP KNNV EINDHOVEN

Ruud Bossong Floraplein 23 5644 JS Eindhoven 040 - 114162

VOGELWERKGROEP DE KEMPEN

Henk Hendriks Groesstraat 5 5662 ET Geldrop 040 - 853372
Tom Heijnen Postbus 762 5201 AT Den Bosch 073 - 125454 tst. 2426

VOGELWERKGROEP MIDDEN-BRABANT

Ad van Poppel Scarlattistraat 108 5049 GC Tilburg 013 - 553121
Loek Hilgers Jeroen Boschstraat 18 5062 LE Oisterwijk 04242 - 84978

VOGELWERKGROEP DE PEEL

Sjef Benders Wilhelminastraat 58 5721 KK Asten 04936 - 1367
Jan v.d. Loo Vlinkert 29 5725 AH Asten 04936 - 2522

VOGEL- EN NATUURWACHT 's-HERTOGENBOSCH

Dick Jansen Postbus 207 5140 AE Waalwijk 073 - 140741
Gerard Sluyter Sumatrastraat 28 5215 AZ Den Bosch

VOGELWERKGROEP SON

Bart Reker Limburglaan 8 5691 KR Son 04990 - 72043

VOGELWERKGROEP BEST

Chiel de Vries Joos Bankert 14 5684 BP Best 04998 - 73916

VOGELWERKGROEP NUENEN

Jurgen Sloots Heikampen 68 5672 SN Nuenen 040 - 834835

VOGELWERKGROEP IVN GELDROP

Piet van Happen Waardstraat 15 5662 EN Geldrop 040 - 862739
Ben de Ruyter Heibeekstraat 40 5662 EG Geldrop 040 - 857391

VOGELWERKGROEP IVN OSS

Fred de Wit A. 'Kuyperstraat 51 5344 GA Oss 04120 - 31625

TECHNISCH AFGEVAARDIGDEN

SOVON DISTRIKSKOORDINATOR OOST-BRABANT

Jan van Diermen Postbus 460 5460 AL Veghel 04130 - 40102

PROVINCIALE PLANOLOGISCHE DIENST NOORD-BRABANT (avifauna-onderzoek midden en oost Brabant)

Frans Post Postbus 762 5101 AT Den Bosch 073 - 125454 tst. 2426

BESTUUR SOV

Voorzitter:
Sjef Benders Wilhelminastraat 58 5721 KK Asten 04936 - 1367

Sekretaris:
Tom Heijnen Postbus 762 5201 AT Den Bosch 073 - 125454 tst. 2426

Penningmeester:
Frans Post Postbus 762 5201 AT Den Bosch 073 - 125454 tst. 2426

Overige leden:
Ad van Asten Waalreseweg 73^a 5554 HB Valkenswaard 04902 - 41271
Ad van Poppel Scarlattistraat 108 5049 GC Tilburg 013 - 553121

REDAKTIE "DE ROODBORSTTAPUIT"

Hans v.d. Laarschot (*eindredactie*) Rinkveld 7 5721 SP Asten 04934 - 1555
Tom Heijnen Postbus 762 5201 AT Den Bosch 073 - 125454 tst. 2426
Loek Hilgers Jeroen Boschstraat 18 5062 LE Oisterwijk 04242 - 84978

BETALINGEN

Te voldoen op gironummer 5617837 t.n.v. F.A.H.E. Post, penningmeester SOV, Postbus 762, 5201 AT Den Bosch. Abonnement "De Roodborsttapuit" 1984: voor leden van aangesloten werkgroepen f 10,-, voor overige abonnees f 20,-. Betreffende bedrag te voldoen op bovenvermeld gironummer onder vermelding van "Roodborsttapuit 1984". Oude nummers (ad f 5,-) en kopieën van artikelen (ad f 0,30 per kopie) op aanvraag verkrijgbaar bij de penningmeester SOV.

NIEUW PROJECT VAN HET SOV: BEKENTELLINGEN

Komende winter start het SOV een nieuw inventarisatieproject: de zogenaamde bekenntellingen. Hiertoe is besloten op de laatste vergadering van het SOV op 22 mei 1984.

Centraal bij de bekenntellingen staat het tellen van zoveel mogelijk beeklopen in verschillende perioden van het winterhalfjaar. De te tellen beeklopen moeten liefst van uiteenlopend type zijn: breed en smal, gekanaliseerd en ongekanaliseerd, recht en meanderend, zonder en met beboste oevers. Alle typisch watergebonden vogelsoorten (eenden, steltlopers, IJsvogels, Grote Gele Kwikstaart e.d.), roofvogels en nog enkele soorten, die op en direkt langs de beek zitten, worden geteld. Het doel van de bekenntellingen is:

1. Een goed beeld krijgen van de ornithologische waarde van het bekenstelsel in het algemeen.
2. Het aantalsverloop van de diverse vogelsoorten in het beekdal te volgen van seizoen tot seizoen en binnen een seizoen.
3. De vogelverspreiding te bekijken, zowel puur kartografisch als in samenhang met het milieu.

De opzet van het project is als volgt. De beken worden in kleine stukjes verdeeld, die trajekten worden genoemd. Iedere medewerker telt een aantal (ca 10) van deze circa 1 km lange trajekten, en wel binnen een vastgestelde telperiode. De waarnemer loopt direkt langs de beek en noteert de waargenomen soorten en aantallen per traject.

Per winterseizoen zullen drie tellingen plaatsvinden: eind oktober/begin november, eind december (kerstvakantie) en in maart. De eind december telling is in ieder geval "verplicht".

In gebieden waar geen beken aanwezig zijn of waar voldoende tellers zijn, kunnen ook loopjes, (afwaterings-)kanalen en dergelijke geteld worden.

De volgende werkgroepen doen in ieder geval mee: VWG De Peel, De Kempen, Midden-Brabant, Gelderop, Valkenswaard, Oss en de niet bij het SOV aangesloten VWG Cuyk.

Het is de bedoeling, dat binnen iedere meewerkende VWG een persoon de coördinatie binnen zijn/haar VWG op zich neemt, die - in overleg met de algemeen coördinator - de beken en eventuele overige stromende wateren in trajekten verdeelt, ze nummert en zorgt voor het verdelen van de trajekten onder de waarnemers. Uiteraard kunnen ook niet-VWG leden aan dit project meedoen.

De algemeen coördinator zorgt - jawel - voor de algehele coördinatie, distribueert de telformulieren (met handleiding) en zamelt de ingevulde formulieren in. Ook zorgt hij voor het rondsturen van korte verslagen van iedere telling aan de medewerkers en hij publiceert een seizoensoverzicht in De Roodborsttapuit.

Iedereen die mee wil werken dient zich zo spoedig mogelijk bij de algemeen coördinator op te geven:

VOGELWERKGROEPEN AAN HET WOORD: VWG IVN GELDROP

Deze groepering binnen het IVN in Geldrop is zo'n 2 jaar geleden ontstaan doordat enkele mensen binnen het IVN de behoefte voelden om zonder publiek zich bezig te houden met vogels. Iedere zondagochtend werd in de omgeving van Geldrop een gebied bezocht en werd vooral op de vogelbevolking gelet. Zoals dat vaak gebeurt ontmoet je dan wel andere vogelaars die zich best aan willen sluiten.

Het betekent, dat er bij het ontstaan van een groepje afspraken gemaakt dienen te worden. Een van de afspraken in ons groepje, wat inmiddels uit 5 leden bestaat, is dat er elke zondagochtend bij zonsopgang een activiteit plaats vindt. De sfeer is altijd erg goed wat te merken is aan de vriendschappelijke manier van omgang. Vanaf het begin van het ontstaan hebben we ons bezig gehouden met het plaatsen van nestkasten voor uilen. Vooral de Kerk- en Steenuilen hebben onze bijzondere aandacht en het resultaat is goed te noemen. Op een particulier terrein zijn door de groep een 30 tal nestkasten opgehangen voor diverse holen- en halfholenbroeders.

Op verzoek van de Gemeente Geldrop is de vogelwerkgroep ingeschakeld om op geschikte plaatsen in de Gemeente Geldrop nestkasten op te hangen. Ons streven is de bewoners van de dichtsbijzijnde woningen bij de nestkasten te betrekken. Het inventariseren op broedvogels van de Urkhovense Zegge is met ingang van 1984 een van onze activiteiten.

Voor dit gebied is een beheersplan opgesteld door de Gemeente Eindhoven, Geldrop en Nuenen. Door jaarlijks te inventariseren hopen wij de invloed van de beheers- maatregelen te kunnen waarnemen en eventueel bij te sturen. Dit gebied is door Geert Sanders enkele jaren op de vogelstand bekeken; wij kunnen hierdoor tenminste vergelijken.

Voor de P.P.D. en het SOVON worden jaarlijks tellingen uitgevoerd terwijl ook voor de BMF het trace van de eventuele Oosttangent op vogels is geïnventariseerd.

Het leiden van excursies voor de Groencursussen van het IVN staan jaarlijks op het programma.

Het hoogtepunt voor ons is het nu reeds tot een traditie verheven jaarlijks verblijf van enkele dagen in een vogelrijke omgeving.

Al met al een gezellig maar ook actief werkgroepje van het IVN in het samenwerkingsverband.

Jack Klomp

HET VOORKOMEN VAN KUIFEEND EN TAFELEEND ALS BROEDVOGEL IN DE PROVINCIE NOORD-BRABANT IN 1981

Deel 1: Inleiding, Opzet van het onderzoek en Resultaten Kuifeend

Ad van Poppel

Inleiding

In 1981 werd in het kader van activiteiten van het Samenwerkingsverband van Oost-Brabantse Vogelwerkgroepen een inventarisatie uitgevoerd, dat als doel het bepalen van het aantal broedpaartjes van zowel Kuifeend als Tafeleend in de provincie Noord-Brabant had. Hiervoor werd op de eerste plaats medewerking gevraagd aan de bij het samenwerkingsverband aangesloten vogelwerkgroepen. Aangezien ikzelf geïnteresseerd was in gegevens over de gehele provincie werden ook nog enkele vogelwerkgroepen in het westen van de provincie (Vogelwerkgroepen West-Brabant, Zundert en Etten-Leur, alsmede de vogelgroep van de K.N.N.V. afdeling-Roosendaal) om medewerking gevraagd. Tenslotte werden ook nog enkele reservaatbewakers van het Staatsbosbeheer (Brabantse Biesbos en Grootte Peel), alsmede enkele individuele vogelaars om gegevens gevraagd.

Helaas was de mate van medewerking in het algemeen zeer gering, waardoor het gevaar ontstond dat een groot aantal gebieden onvoldoende of in het geheel niet onderzocht zou gaan worden. Dit bleek zowel in Oost- als in West-Brabant het geval te zijn. Aangezien dit echter na het verschijnen van de Avifauna van Noord-Brabant in 1967 (Van Erve et all.) de eerste georganiseerde activiteit was, gericht op het bepalen van het aantal broedparen van een bepaalde vogelsoort was dit gebrek aan medewerking niet geheel onverwachts. Omdat deze beperkte medewerking reeds bij de start van de inventarisatie min of meer duidelijk werd heb ik zelf vrijwel alle terreinen bezocht waarvan redelijkerwijs verwacht mocht worden dat tenminste een van de te inventariseren soorten in het betreffende terrein aanwezig zou kunnen zijn. Mede hierdoor is de inventarisatie toch goed gelukt en is een beeld ontstaan van het aantal broedparen van Kuif- en Tafeleend. Ook de hoeveelheid onnodig verricht dubbelwerk bleek achteraf gezien zeer gering te zijn. Om een goed beeld te verkrijgen van het aantal broedparen van beide soorten zijn vrijwel alle belangrijke broedgebieden 2-3 keer door mijzelf in de periode mei-augustus bezocht. Slechts in een enkel gebied heb ikzelf geen waarnemingen verricht, omdat het mij duidelijk was dat de desbetreffende waarnemer dit zelf serieus ter hand nam.

Opzet van het onderzoek

Het onderzoek richtte met name op de vraag hoeveel broedparen van Kuif- en Tafeleend in Noord-Brabant voorkomen. Daarnaast konden ook gegevens worden ingestuurd met betrekking tot aanvang van broeden, broedsukses, vervolglegels, grootte van broedsels, predatie, doortrek e.d. Gegevens over dit soort zaken werden echter nagenoeg niet ontvangen; slechts gegevens over het aantal pullen werden - spaarzaam - ingestuurd. Gezien het eerder genoemde gebrek aan mederwerking is dit echter niet verwonderlijk. Ook mijn eigen activiteiten waren op de eerste plaats gericht op het opsporen van broedparen. Hierdoor zijn de hierna volgende gegevens over aanvangstijd van het broeden, broedsukses, toomgrootte e.d. beslist onvolledig. Verder werd er een codelijst samengesteld die ten doel had om mogelijke, waarschijnlijk en zekere broedgevallen te kunnen onderscheiden (tabel 1). Deze codelijst werd afgeleid van de codelijst zoals die door S.O.V.O.N. ten behoeve van het broedvogelonderzoek werd gebruikt. Op enkele punten werd deze codelijst aangepast aan het Kuif- en Tafeleend-onderzoek.

Tabel 1. Codelijst broedvogelinventarisatie Kuif- en Tafeleend.

Mogelijke broedgevallen:

1. soort waargenomen in het broedseizoen in een mogelijk broedbiotoop.

Waarschijnlijke broedgevallen:

2. tenminste 3 waarnemingen meer dan 2 weken uiteen, waarvan 2 keer een paartje in geschikt broedbiotoop in het broedseizoen.
3. territoriumgedrag of balts tijdens het broedseizoen op tenminste 2 dagen die meer dan een week uiteen liggen, op dezelfde plaats vastgesteld.
4. bezoek van een vogel aan een waarschijnlijke nestplaats.
5. angstkreten en ander gedrag dat zou kunnen wijzen op de aanwezigheid van nest of jongen.

Zekere broedgevallen:

6. Afleidingsgedrag zoals gesimuleerde verlamningsverschijnselen.
7. pas gebruikt nest met verse eischalen gevonden.
8. waarneming van broedende vogel.
9. nest met eieren.
- 10 waarneming van dons jongen.

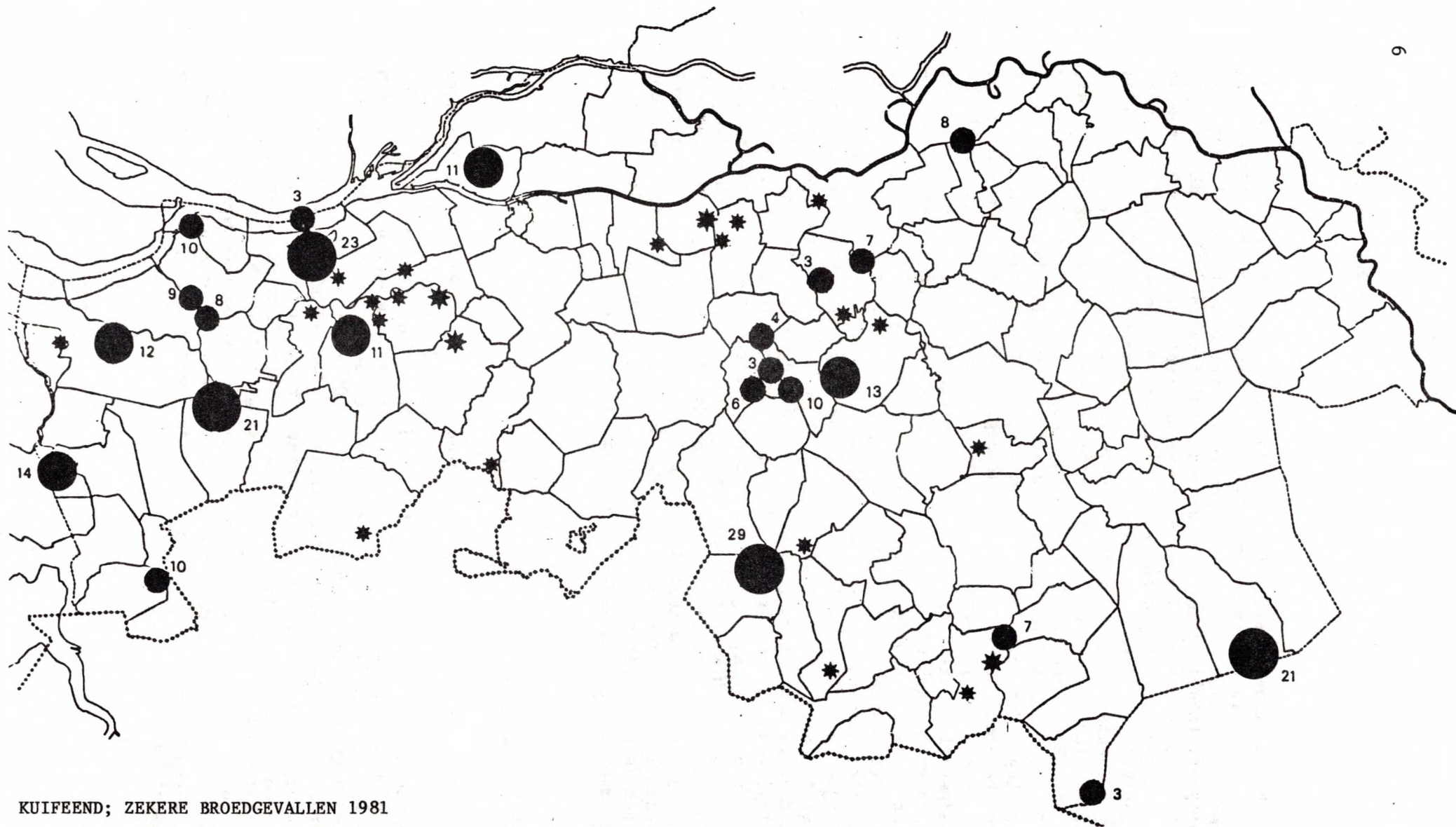
Als broedseizoen geldt in deze codelijst de periode mei tot en met augustus. Volgens een instructie die ten behoeve van de telling werd opgesteld, moet er naar gestreefd worden om zoveel mogelijk broedgevallen als zeker te kunnen kwalificeren. De makkelijkste manier om zekere broedgevallen te kunnen vaststellen is de waarneming van wijfjes met donsjongen, zodat hieraan de meeste aandacht werd geschonken. Andere waarnemingen die op zeker broedgevallen zullen duiden (zoals afleidingsgedrag, nestvondsten, broedende vogels e.d.) werden slechts in een zeer klein aantal, en dan nog per toeval, gedaan. Het overgrote deel van de opgegeven zekere broedgevallen heeft dan ook betrekking op de waarneming van donsjongen of nog niet vliegvlugge jongen. Het aantal waarschijnlijke broedgevallen bleef zeer beperkt, terwijl het aantal mogelijke broedgevallen vrij groot was. Hierdoor is besloten om deze waarschijnlijke en mogelijke broedgevallen niet op een verspreidingskaartje in te tekenen. Wel werden er per gebied schattingen gemaakt van het aantal paartjes dat - naast de zekere broedgevallen - aanwezig geweest zal zijn.

Als uitgangspunt voor deze schatting is het aantal paartjes en solitaire mannetjes en wijfjes genomen dat - naast de wijfjes of paartjes met jongen - in het gebied aanwezig was. Hierdoor zullen de schattingen van het maximale aantal broedparen voor sommige gebieden aan de hoge kant liggen, terwijl de schattingen in andere gebieden aan de lage kant kunnen liggen. Dit wordt veroorzaakt doordat zowel Kuif- als Tafeleenden zich gedurende het broedseizoen kunnen verplaatsen en omdat in geschikte gebieden vaak een aantal niet-broedvogels verblijven. De indruk bestaat echter dat de schattingen een redelijk beeld geven van de werkelijke situatie. Door de ruime marge waarvoor gekozen is mag worden aangenomen dat de schattingen die hieronder voor de gehele provincie worden opgegeven een maximum zijn en dat er zeker niet meer broedparen aanwezig geweest zullen zijn.

Resultaten Kuifeend

In 1981 werden in de gehele provincie Noord-Brabant 273 zekere broedgevallen van de Kuifeend vastgesteld, terwijl er nog 156 waarschijnlijke en mogelijke broedgevallen werden vastgesteld. Rekening houdend met het feit dat niet alle broedparen zullen zijn opgespoord kan het aantal broedparen van de Kuifeend in de provincie Noord-Brabant in 1981 worden geschat op 300-450.

Hierbij hebben de zekere broedgevallen vrijwel uitsluitend betrekking op wijfjes met jongen. De op het verspreidingskaartje (figuur 1) aangegeven aantallen hebben uitsluitend betrekking op de vastgestelde aantallen zekere broedgevallen. Bovendien is een tabel (2) toegevoegd waarin de aantallen zekere broedgevallen per gebied worden genoemd. Voor een aantal gebieden, vooral met meerdere broedparen, is tevens het geschatte aantal paren opgegeven dat waarschijnlijk in het terrein aanwezig was.

KUIFEEND; ZEKERE BROEDGEVALLEN 1981

Figuur 1. Verspreiding van de Kuiifeend in Noord-Brabant in 1981 (zie tekst).

- * = 1 zeker broedgeval
- *• = 2 zekere broedgevallen
- = > 3 zekere broedgevallen met aantal

Tabel 2. Broedgebieden, aantal waargenomen wijfjes met jongen en geschat aantal broedparen van de Kuifeend in Noord-Brabant in 1981.

Nieuw-Vossemeer, Rietkreek	1 - 1
Ossendrecht, Landgoed Groote Meer (Kleine Meer 4, Zwaluwmeer 6)	10 - 20
Bergen op Zoom, Molenplaat	14 - 20
Steenbergen, modderputten suikerfabriek	12 - 25
Roosendaal, modderputten suikerfabriek	21 - 27
Dinteloord, modderputten suikerfabriek Stampersgat	9 - 15
Oud Gastel, aanleg Mark-Vlietkanaal Stampersgat	8 - 8
Willemstad/Fijnaart, Zwanenmeer en Sluispad	10 - 20
Klundert, Industrieterrein Moerdijk	23 - 30
Sasseplaat	3 - 3
Zevenbergen, modderputten suikerfabriek	1 - 8
Grote Zonzeelse Polder	1 - 1
Hoeven, Groot Zandwiel	1 - 1
Etten-Leur, Krijtenburgse Polder	11 - 15
Zwartenbergse Polder	1 - 1
Prinsesbeek, Strijpen-Weimeren	2 - 3
Breda, Hooijdonk-Rooskensdonk	2 - 2
modderputten suikerfabriek	2 - 2
Zundert, Maalbergen	1 - 1
Made, Brabantse Biesbos (Petrusplaat 7, De Gijster 2, Pold. Middelveld 2)	11 - 20
Nieuw-Ginneken, Langven Strijbeekse Heide (Zwartgoor 0-1)	1 - 2
Sprang-Capelle, Binnenpolder van Sprang	1 - 1
Waalwijk, Laageind-Overstorte Land	2 - 2
Drunen, Gorseweide Elshout	1 - 1
Elshoutse Wielen	1 - 1
Udenhout, Leemkuilen	4 - 4
Berkel-Enschot, Galgeven(3), Schaapsven(1) en Keelven(2)	6 - 10
Oisterwijk, Goorven(3), Staalbergven (3), Gr. Aderven (1), Brandven (1), Diaconieven (2)	10 - 15
Voorste Stroom (zandvanger ten zw. van beb.kom)	3 - 4
Boxtel, Kampinase Heide	13 - 20
Zegenrode	1 - 3
Vught, Essche Baan (Kraaiengat)	1 - 1
IJzeren Man	3 - 8
Dommel en Plas "De Witte"	7 - 10
's-Hertogenbosch, Het Meer-Engelen	1 - 1
Lith/Nuland, Hertogswetering	8 - 10
Hooge Mierde, Landgoed De Utrecht (Goor 21, Flaes 8)	29 - 35
Oostelbeers, Landschotse Heide (Keyenhurk)	1 - 3
Hoogeloon, Cartierheide (Pannegoor)	1 - 1
Valkenswaard, Visvijvers Drie Bruggen	2 - 2
Valkenswaard, Malpie	1 - 4
Valkenswaard/Heeze, Viskwekerij	7 - 15
Budel, Dorplein-Ringselven	3 - 6
Asten, Groote Peel ('t Elfde)	21 - 30
Son, Oud Meer	1 - 1
Totaal	273 - 413

Behalve de waarnemingen uit de bovenstaande gebieden, werden er ook nog waarnemingen verricht in andere, hier niet nader genoemde gebieden. Soms was hierbij sprake van enkele tientallen niet broedende exemplaren. In enkele gebieden echter werden solitaire vogels of kleine groepjes Kuifeenden waargenomen, zonder dat enig gedrag werd waargenomen dat op eventueel broeden zou kunnen wijzen. Desondanks zal in een aantal van deze gebieden toch een of meerdere Kuifeendparen hebben gebroed. Bovendien zal een aantal broedvogels zijn gemist doordat het broedsel mislukte voordat er jongen werden gezien.

Het voorkomen van Kuifeend in het verleden

In de in 1967 verschenen "Avifauna van Noord-Brabant" wordt een goed beeld gegeven van het voorkomen van de Kuifeend in de provincie Noord-Brabant en de forse toename die deze soort rond het midden van deze eeuw te zien geeft. Zo werden de eerste broedgevallen (tevens de eerste broedgevallen voor Nederland) vastgesteld in de jaren 1904-1909 bij Vlijmen en Engelen. Nadien werden pas weer in 1941 broedgevallen vastgesteld en wel te Oisterwijk en in de Groote Peel. In de jaren na 1941 is de Kuifeend langzamerhand op verschillende plaatsen, zowel in Nederland als in Noord-Brabant, als regelmatige broedvogel verschenen. Van enkele gebieden is bekend wanneer de Kuifeend er voor het eerst tot broeden kwam: Lage Mierde (1954), Kampinase Heide (1957), Dorplein (1962), Groote Peel (1963), Valkenswaard (1963) en Berkel-Enschot (1965).

Met name te Lage Mierde (Goor en Flaes) was de toename zeer spektakulair. In 1954: eerste broedgeval aan de Flaes. In 1956 broedden op het Goor en de Flaes reeds ca. 10 paren en in de volgende jaren bleef de kolonie groeien met een korte onderbreking in 1960 (slechts 2 paren wegens de grote droogte). In 1961 waren er alweer 16 broedparen, in 1963 20 a 23, in 1964 40 a 45, in 1965 ca. 50 en in 1966 maar liefst 70 paren (Teixeira 1979). Op de Kampinase Heide werden broedgevallen geconstateerd in 1957, 1959 en 1961. Vanaf 1962 werden elk jaar broedgevallen vastgesteld met in 1965 vermoedelijk 6 a 7 paren, waarvan 3 met jongen gezien.

Ook landelijk nam de soort toe, zoals te zien is in de Atlas van de Nederlandse Broedvogels (Teixeira 1979). In het Noordhollands poldergebied bijvoorbeeld nam de soort toe van 200 a 225 paren in 1966 naar ruim 1.500 in 1973. Ook in de infiltratiegebieden, die van zuid naar noord werden gekoloniseerd, namen de aantallen snel toe: de eerste broedgevallen werden daar geconstateerd in 1958 (Wassenaar en Kennemerduinen), 1960 (Amsterdamse Waterleidingduinen) en 1962 (Castricum). In 1966 broedden in Wassenaar al 301 paar en in Castricum in 1973 150 paar.

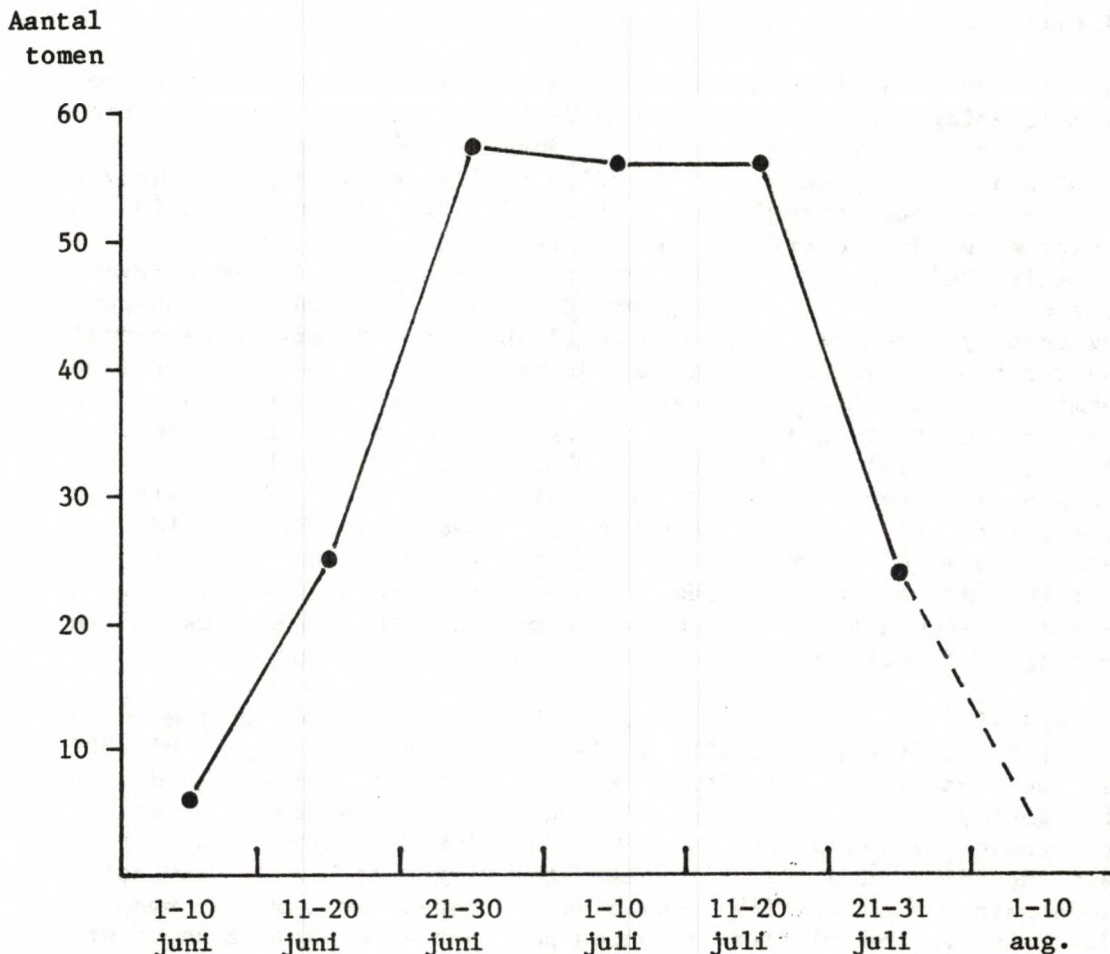
Over de oorzaken van deze snelle toename is weinig tot niets bekend.

Broedbiologie en broedsukses van Kuifeend

De Kuifeend broedt bij ons meestal vanaf begin mei tot eind juli. In 1981 werd het eerste wijfje met jongen waargenomen op het landgoed De Utrecht (Goorven) waar op 2 juni een wijfje werd waargenomen met maar liefst 14 jongen van ca. 2 dagen oud. De grootste aantallen wijfjes met pasgeboren jongen werden waargenomen in de derde decade van juni en de eerste twee decaden van juli; daarna daalde het aantal wijfjes met jongen vrij snel.

Dit wordt veroorzaakt door het naderende einde van het broedseizoen, waardoor er nauwelijks nog nieuwe tomen werden gezien (zie figuur 2).

Figuur 2. Geboorte decade van Kuifeend-pullen per toom (n=224).

Twee succesvolle broedsels komen bij de Kuifeend waarschijnlijk niet voor, wat gezien de benodigde tijd voor het afronden van de gehele broedcyclus (ca. 10 weken) en het voor de Kuifeend relatief korte broedseizoen (vanwege de late start in mei) ook niet mogelijk is.

Dit omdat alleen het wijfje belast is met het uitbroeden van de eieren en het verzorgen van de jongen. Wel wordt er zo nu en dan een mannetje gezien dat samen met het wijfje een toom jongen begeleidt. Dit is echter geen regel. Bovendien is het zeer goed mogelijk dat dergelijke mannetjes in zo'n geval meer belangstelling hebben voor het betreffende wijfje dan voor haar jongen. Wijfjes die in een vroeg stadium hun broedsel(eieren) verloren zien gaan, zullen in een aantal gevallen wel een vervolglegsel produceren. In welke mate dit gebeurt is uit dit onderzoek niet gebleken.

De hieronder besproken resultaten moeten worden gezien als een gemiddelde voor de gehele provincie Noord-Brabant; ze kunnen van gebied tot gebied sterk uiteen lopen. Enkele waarnemingen doen vermoeden dat er per gebied een zekere synchronisatie plaatsvindt voor wat de aanvangstijd van het broeden betreft. Zekerheid hieromtrent ontbreekt echter omdat het aantal bezoeken per gebied te laag lag en de aandacht op de eerste plaats gericht was op het opsporen van broedgevallen.

Een ander verschijnsel waar enigszins op werd gelet (zonder hiervoor extra waarnemingen te verrichten) was de toomgrootte en jongensterfte. Met name voor het berekenen van de jongensterfte was het aantal waarnemingen te beperkt en bovendien te fragmentarisch om hierover goede resultaten te verkrijgen. Toch zijn ze hierna vermeld om tenminste enig idee te krijgen van de sterfte onder de jongen.

In werkelijkheid zal de sterfte hoger zijn dan hieronder beschreven, omdat niet het absolute aantal jongen dat verdween als uitgangspunt kon worden genomen, maar slechts de afname van het gemiddelde aantal jongen per toom, gemeten over de gehele provincie. Beter zou het zijn om tenminste 1 of 2 keer per week het aantal jongen van bepaalde tomen te tellen en te vergelijken met voorgaande tellingen om zodoende en sterfte vast te stellen. Men moet er bovendien op bedacht zijn dat de sterfte van jongen per gebied sterk uiteen kan lopen als gevolg van verschillende hoeveelheid beschikbaar voedsel, aanwezigheid van predatoren en mate van verstoring (bij verstoring kunnen jongen de bescherming van een toom verliezen waardoor de kans op overleven sterk verminderd). Ook het al dan niet voorkomen van bepaalde ziekten in een broedgebied doet de sterfte van jongen sterk variëren.

Het gemiddelde aantal jongen in de leeftijd van 1-35 dagen lag in de provincie Noord-Brabant in 1981 op 4,01 per toom ($n=234$). Hierbij werden ook solitaire en "verweesde" jongen als toom gerekend. In sommige gebieden ligt dit gemiddelde aantal jongen per toom echter wel hoger, zoals bijvoorbeeld op het in ontwikkeling zijnde industrie-terrein Moerdijk en op de Molenplaat te Bergen op Zoom. In beide gebieden werd een gemiddelde gehaald van 6 jongen per toom ($n=$ resp. 9 en 12). Een gemiddelde van 5 jongen per toom werd vervolgens vastgesteld op de Kampinase Heide ($n=13$) en de modderputten van de suikervabriek te Roosendaal ($n=8$). Bij groepjes jongen in de leeftijd 1-3 dagen lag de gemiddelde toomgrootte op 4,29 jongen per toom ($n=34$).

Wanneer we zien dat de gemiddelde toomgrootte van tomen waarvan de jongen 3 weken of ouder zijn nog 3,67 bedraagt ($n=34$) weten we dat de gemiddelde sterfte van jongen in de eerste 3 levensweken meer dan 14% bedraagt.

De gemiddelde groepsgrootte van tomen waarvan de jongen 4-5 weken oud zijn bedraagt 3,26 (n=15), wat gedurende de eerste 5 levensweken een sterfte van minimaal 24 % betekent. Zoals reeds eerder werd vermeld zal de werkelijke sterfte ongetwijfeld groter zijn, omdat op de eerste plaats de toomgrootte van jongen van 1-3 dagen in werkelijkheid iets groter zal zijn (enkele jongen sterven reeds voordat ze door een vogelwaarnemer worden gezien); op de tweede plaats zal het gebeuren dat van sommige tomen na 4-5 weken helemaal geen jongen meer aanwezig zijn. Omdat deze verdwenen tomen niet meegerekend zijn bij de bepaling van het gemiddeld aantal jongen per toom van 4-5 weken, betekent dit zeker een onderschatting van de jongensterfte. Bovendien moet er met nadruk op worden gewezen dat het aantal tomen dat als basis dient voor het bepalen van de gemiddelde toomgrootte relatief gering is.

Onderstaande tabel (3) laat zien dat er weinig konklusies getrokken kunnen worden uit de grootte van de tomen; ze komen met een wisselend aantal jongen in onregelmatige aantallen voor.

Tabel 3. Verdeling van het aantal tomen over de toomgrootte bij de Kuifeend (ongeacht leeftijd).

Toomgrootte	Aantal Tomen	% Aantal tomen
1 jong	39	18,8 %
2 jongen	29	14,0 %
3 jongen	36	17,4 %
4 jongen	27	13,0 %
5 jongen	20	9,7 %
6 jongen	19	9,2 %
7 jongen	12	5,8 %
8 jongen	17	8,3 %
9 jongen	3	1,5 %
10 jongen	3	1,5 %
11 jongen	-	-
12 jongen	-	-
13 jongen	1	0,5 %
14 jongen	1	0,5 %
Totaal:	207	100,1 %

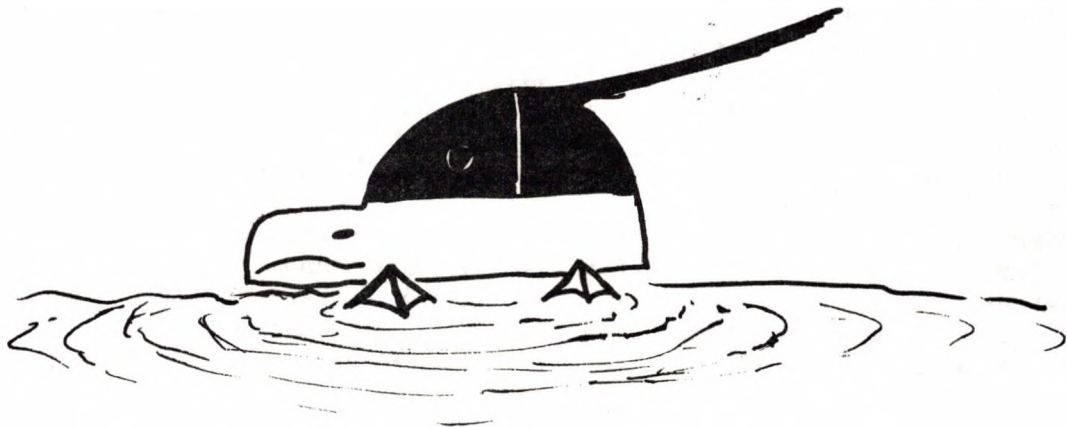
Een nagenoeg zelfde beeld ontstaat ook wanneer we de toomgrootte per leeftijdsgroep bekijken. We zien dat het aantal wijfjes met slechts een jong en het aantal solitaire jongen zeer groot is. Voor zover dit solitaire jongen betreft zijn dit waarschijnlijk jongen die de toom verloren hebben. Wanneer dit kleine jongen zijn, zal een deel van deze jongen vrij snel sterven. Een deel zal mogelijk de toom nog terugvinden of zich bij een andere toom jongen aansluiten. Dit laatste werd meerdere keren vastgesteld. Overigens worden zulke jongen niet altijd door vreemde tomen geaccepteerd. Zo werd op de modderputten van de suikerfabriek te Roosendaal op 2 augustus vastgesteld dat een jong van ca. 3 dagen oud aansluiting zocht bij een groep jongen van ca. 10 dagen oud. Zowel het begeleidende wijfje als de jongen verjoegen dit kleinere jong met stevige snavelhouwen.

12 KUIFEEND EN TAFELEEND

Ook komt het een enkele maal voor dat een wijfje Kuifeend de jongen van bijvoorbeeld Tafeleend accepteert, zoals o.a. werd vastgesteld op de Valkenswaardse Viskwekerij waar op 27 juni een wijfje Kuifeend werd gezien met 8 pullen van ca. 4 dagen oud en 2 jonge Tafeleenden van dezelfde leeftijd. Hierbij is het niet bekend of deze Tafeleenden zich bij deze toom hebben aangesloten, of dat een wijfje Tafeleend enige eieren in het nest van een Kuifeend heeft gedeponereerd. Deze laatste mogelijkheid kan, zeker gezien het grote aantal Tafeleenden dat in dit terrein broedt, niet geheel worden uitgesloten. Zo is het ook mogelijk dat de grote tomen van 13 en 14 jongen die werden waargenomen (Molenplaat en Goorven) moeten worden verklaard door de mogelijkheid dat 2 wijfjes Kuifeend in hetzelfde nest hun eieren hebben gelegd. Vooral in gebieden met veel broedparen lijkt deze mogelijkheid te kunnen bestaan. Anderzijds kunnen Kuifeenden grote legfels produceren. Den Hoed (1968) noemt een legfelgrootte van 6-14 eieren per nest.

Tot slot bestaat de indruk dat vervolgbroedsels van de Kuifeend ongeveer even groot zijn (althans niet wezenlijk kleiner) dan de eerste broedsels. Dit is echter slechts een indruk die gebaseerd is op een zeer beperkt aantal waarnemingen, zodat nader onderzoek hieromtrent noodzakelijk is. Dit geldt eveneens voor de hierboven besproken jongensterfte.

Adres: Scarlattistraat 108 Tilnurg.

ENKELE GEGEVENS OVER HET VOORKOMEN VAN DE BONTE VLEGENVANGER IN NOORD-BRABANT

Loek Hilgers

1. Heeft de Bonte Vliegenvanger Noord-Brabant overgeslagen?

In wat oudere boeken en artikelen wordt de Bonte Vliegenvanger vaak genoemd als een "vrij schaarse broedvogel, voornamelijk van de provincies Noord-Brabant, Gelderland en Overijssel, die zich na 1940 belangrijk heeft uitgebreid, vooral in Twente en de Achterhoek, doch ook naar het noorden en het westen" (het citaat is uit de Avifauna van Nederland, 1970). Tot 1965 waren er overigens maar vier gedocumenteerde broedgevallen bekend in onze provincie (van Erve, 1967). Haverschmidt schreef in 1973 het volgende: "De Bonte Vliegenvanger heeft zich steeds verder van het oosten naar het westen uitgebreid. Van een stormachtige opmars, zoals van de Turkse Tortel is hier echter geen sprake. Hij is thans een talrijke broedvogel in het bosgebied van de gehele provincie Overijssel, bosrijke streken van Drenthe en Zuid-Oost Friesland. "Het meest illustratief is de areaals en aantalsuitbreiding beschreven in de SOVON-atlas (1979), waarin gesproken wordt van een uitbreiding vanuit West-Duitsland in westelijke en noordelijke richting. De huidige verspreidingsgrens valt samen met de bosrijke streken in Nederland, met uitzondering van Noord-Brabant en Limburg. De Bonte Vliegenvanger rukt nog steeds op naar het westen en volgens "Randstad en Broedvogels" (1981) zal de soort zich binnenkort definitief vestigen in de binnenduinrandbossen (gedurende de inventarisatieperiode van 1973 tot en met 1978 werden in de Randstad jaarlijks 9 tot 13 broedgevallen vastgelegd).

Hekking spreekt in "Vogels van de Grote Rivieren" (1979) van een herimmigratie vanuit Midden-Europa via Westfalen. Dit wordt bevestigd door hetgeen hierover te vinden is in de "Avifauna von Westfalen" (1969), waarin een toename vastgesteld wordt sinds de dertiger- en veertiger jaren. Het aantal werd daar in 1969 op maximaal 10.000 broedparen geschat. In Midden-Nederland vestigt de soort zich vanaf circa 1960. Het bestand in Drenthe werd in 1982 op zo'n 2500 paartjes geschat.

Samenvattend kunnen we dus stellen, dat de Bonte Vliegenvanger een algemene en plaatselijk zelfs talrijke broedvogel is op de zandgronden in het midden, oosten en noorden van het land en dat hij zijn areaal nog steeds verder naar het westen uitbreidt. Hoewel ook in onze provincie een toename van het aantal waarnemingen is opgetreden, is deze opmerkelijke ontwikkeling goeddeels voorbijgegaan aan Noord-Brabant.

Ook in Vlaanderen en Nederlands Limburg is de soort nog steeds schaars. Hoewel wij vaak denken, dat de soort oostelijk van Nederland al lang overal algemeen is, zeggen Brombach en Grieser in "Die Vogelwelt von Leverkusen" (1977) dat de Bonte Vliegenvanger daar een onregelmatige broedvogel is, maar wel veel doortrekt en ze merken daarbij op: "Das allgemeine, langsame Vordringen des Trauerschnäppers nach Westen ist bekannt, hoffen wir, dass er hier regelmässiger Brutvogel wird." En dat in een gebied dat pal grenst aan het al genoemde westfalen.

Over de doortrek is, in tegenstelling tot het broeden, niet zo veel bekend. Hier en daar wordt wel opgemerkt, dat in Nederland waargenomen zwart-witte mannetjes vrijwel altijd doortrekkers zijn, maar er is weinig gepubliceerd over de aantallen. (De zwart-witte mannetjes broeden overigens o.a. in Scandinavië). Ook wordt wel gemeld, dat de doortrek in het binnenland in het voorjaar sterker is dan in het najaar. (zie hiervoor bijvoorbeeld de "Avifauna van Midden-Nederland" en "Vogels van de Grote Rivieren"). In de duinstreek zou de situatie net omgekeerd zijn, zodat het optreden van stuwung door de zee kust gedurende de najaarstrek als verklaring logisch lijkt.

2. Wat weten we van de Bonte Vliegenvanger in Noord-Brabant?

De opmars in Nederland is vrij goed beschreven, althans voor die gebieden, waar de aantalstoename spectaculair was. Over gebieden waar dat niet zo was en, waar de uitbreiding geleidelijker verloopt, is veel minder gepubliceerd. Nu is dat op zich misschien niet zo verwonderlijk, want er viel natuurlijk minder te melden, maar niettemin wordt het zo langzamerhand toch tijd om eens te onderzoeken hoe de soort zich ontwikkelde in 'randgebieden'.

Zoals gezegd is in onze provincie wel degelijk sprake van een toename van het aantal broedgevallen, hoewel die eigenlijk nog nooit goed gedocumenteerd is. Nog slechter bekend is het voorkomen van de Bonte Vliegenvangers tijdens de trekperiode. In dit artikel wordt daarom een antwoord gezocht op de vragen:

- Hoeveel Bonte Vliegenvangers broeden er tegenwoordig jaarlijks in onze provincie, waar broeden ze en hoe ontwikkelen zich de aantallen sinds ongeveer 1970;
- Hoeveel Bonte Vliegenvangers trekken hier door en hoe is daarbij het seizoenspatroon.

De methode, die gevolgd werd om daarachter te komen, kan als volgt worden omschreven:

Alle bekende broedgevallen en andere waarnemingen werden verzameld uit de archieven van de Vogelwerkgroep De Kempen, Vogelwerkgroep Midden-Brabant en Vogelwerkgroep West-Brabant

Daarnaast werd een oproep geplaatst in een van de vorige afleveringen van dit tijdschrift en werd er een soort bliksemenquête georganiseerd door een aantal mensen per brief te benaderen, van wie werd aangenomen, dat ze aanvullende informatie zouden kunnen verschaffen. De respons daarop was niet zo bijster groot, hoewel toch zeer interessante gegevens los kwamen, met name van het gebied rond Tilburg. Helaas was het wegens tijdgebrek niet mogelijk het SOVON-archief te raadplegen, waardoor ongetwijfeld belangrijke feiten niet konden worden verwerkt. Evenmin werden gegevens ontvangen uit noord-oost Brabant, de streek tussen Oss, Uden en Cuyk. Volgens de SOVON-atlas heeft de Bonte Vliegenvanger daar in de jaren 1973 tot 1977 meerdere keren gebroed; het gebied sluit bovendien rechtstreeks aan bij het Rijk van Nijmegen, waar de soort inmiddels "gewoon" is.

Een en ander betekent dat al met al geen compleet beeld kon worden opgebouwd van het reilen en zeilen van de Bonte Vliegenvanger in Noord-Brabant vanaf ongeveer 1970. Niettemin zal uit het gevolg van dit artikel blijken, dat ook in onze provincie de soort inmiddels is gepromoveerd tot een jaarlijkse broedvogel, zij het in kleine aantallen, en dat het verder volgen van de ontwikkelingen hier bijzonder interessante gegevens kan opleveren.

3. Een overzicht van het voorkomen van de Bonte Vliegenvanger in Noord-Brabant als broedvogel vanaf ongeveer 1970

Tijdens de inventarisaties voor de SOVON-atlas vanaf 1973 tot en met 1977 werd de Bonte Vliegenvanger jaarlijks in klein aantal vastgesteld als broedvogel, met waarschijnlijk niet meer dan enkele tientallen broedparen. Aangezien het SOVON-archief voor wat betreft het broedvogel-project geen aantalsgegevens bevat, is het moeilijk de feitelijke ontwikkeling gedurende die jaren te reconstrueren alleen met behulp van dat archief. Bovendien bestrijkt het een beperkte periode. Mede daarom werd er een enquête ingesteld, en werden de vogelwerkgroeparchieven geraadpleegd. De resultaten zijn samengevat in figuur 1 en in tabel 1.

Ik moet daarbij wel enkele kanttekeningen plaatsen. Er werden bijvoorbeeld zoals hierboven vermeld, geen gegevens opgestuurd uit Noordoost Brabant.

Tabel 1. Aantal bekende broedgevallen van de Bonte Vliegenvanger per jaar in Noord-Brabant vanaf 1971 tot en met 1982.

Gemeente	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982
Geldrop											1	
Veldhoven			3	1	1	1	1	-	-	3	2	3
Vught				2	3	+	3	+	+	+	+	+
Esch	2	4	4	+	2	4	5	+	+	+	+	+
Boxtel							1			1	1	1
Oirschot					1							
B.-Enschot										1	1	1
Moergestel					1					1		1
Tilburg- stad								2	4	1	1	6
Tilburg- Goirle			1		1					1		
Tilb. Gil- zerbaan e.o.						1	1	4	4	4	4	6
Waalwijk											1	2
Sprang- Capelle										1		2
Breda										1		
Nw.Ginneken											4	
Zundert			2	2						1		
Rucphen			2									
Totaal:	2	4	13	5+	9	6	11	6+	8+	15+	15+	22+

De Vughtse landgoederen (gemeenten Vught en Esch) vormen al jarenlang een van de weinige streken waar jaarlijks meerdere paartjes broeden. Van enkele waarnemers ter plekke ontving ik vrij nauwkeurige opgaven van de jaren 1971 tot en met 1978, maar van de jaren daarna ontbreken de opgaven, terwijl de populatie daar inmiddels op minstens 15 tot 30 paar geschat mag worden voor 't gebied, inclusief de Vughtse villawijken. Door deze twee oorzaken alleen al zijn de getallen in de tabel voor de laatste jaren zeker 30 tot 50 paren te laag. De toename, die uit het staatje naar voren lijkt te komen hoeft niet noodzakelijkerwijs de feitelijke situatie weer te geven. De indruk bestaat, dat vooral de laatste jaren intensiever op Bonte Vliegenvangers is gelet en vooral, dat pas sinds kort de vogelwerkgroep-archieven goed zijn gaan draaien. Dat er niettemin sprake is van een tendens tot geleidelijke toename kan blijken uit de ontwikkeling van het bestand in een bosgebied tussen Tilburg en Gilze-Rijen. Hier nam het aantal broedparen toe van één in 1976 (het eerste jaar dat de soort er als broedvogel werd vastgesteld) tot vijf in 1982. De vogels broeden hier in plastic nestkasten, die er in groot aantal hangen.

Met behulp van de ontvangen gegevens zijn op de kaart (figuur 1) eigenlijk maar twee gebieden te onderscheiden, waar jaarlijks meerdere paartjes van de Bonte Vliegenvanger gevestigd zijn. Op de andere plaatsen wordt ofwel slechts incidenteel gebroed, of er is sprake van één paartje, dat telkens op dezelfde plaats aanwezig is. De twee gebieden met een min of meer vaste broedpopulatie zijn de Vughtse landgoederen en de bosgebieden nabij Tilburg.

Op de Vughtse landgoederen bestaat het biotoop uit eeuwenoude buitenplaatsen met parkbossen en villatuinen, die goed overeenkomen met wat wordt beschreven als het oorspronkelijke biotoop voor de Bonte Vliegen-vanger, namelijk lichte loofbossen. Ook voor enkele andere soorten vormen de parkbossen bij Vught een zwaartepunt van hun verspreiding in Noord-Brabant. Dit geldt ondermeer voor de Boomklever, Kleine Bonte Specht, Blauwe Reiger, en in mindere mate Roek en Bosuil. Ook hieruit blijkt dat dit type landschap in onze provincie nogal schaars is; de genoemde soorten behoren nu eenmaal niet tot de meest talrijke en overal verspreide soorten. Toch is de situatie tussen Den Bosch, Vught en Esch niet echt uniek te noemen. Ook rond Breda en Bergen op Zoom komen we dit type landschap tegen maar dat is misschien nog iets te westelijk voor de Bonte Vliegenvanger. Op kleinere schaal vinden we verspreid over de provincie natuurlijk nog wel meer landgoedjes en kasteelbossen, zoals bij Liempde (Veldersbos, Heerenbeek), Geldrop (kasteelbos), Haaren (Nemerlaer) en Udenhout (Strijldhoef en het aansluitende loofbossen-complex De Brand en de Tienden). Maar op die plaatsen, die toch ook passen in het beeld van het oorspronkelijke Bonte Vliegenvanger-biotoop is nog geen sprake van een definitieve vestiging.

In de omgeving van Tilburg zijn twee broedbiotopen te onderscheiden. Enerzijds broedt de Bonte Vliegenvanger hier in parkachtige villa-tuinen, vooral in de omgeving van de oude Bredaseweg, en met monumentale eiken omzoomde Napoleonsweg. Anderzijds zijn vanaf 1976 broedgevallen gemeld uit een direct aan de stad grenzend bosgebied, n.l. de bossen aan de Gilzerbaan en het gebied van de Waterleiding-maatschappij Tilburg. Dit broedgebied bestaat uit naaldbossen, hier en daar wat parkachtig door de aanwezigheid van een beekdal en vakantiehuisjes. Op sommige plaatsen is de nestkastdichtheid erg hoog. Op het kaartje zijn ook de aantallen, plaatsen en jaartallen vermeld van de incidentele broedgevallen. Soms is daarbij sprake van één broedgeval op één lokatie, maar gedurende meerdere seizoenen en soms van één broedgeval tijdens maar één seizoen. Het landschapstype, waarin gebroed werd bestond in deze gevallen uit parken, moestuinen, kloostertuinen en een volkstuintencomplex. Afgezien van enkele broedgevallen nabij Zundert in 1973 en 1974 - die overigens nog steeds de meest westelijke uit de provincie lijken te zijn - blijkt, dat pas vanaf ongeveer 1980 broedgevallen gemeld worden uit het gebied ten noorden en ten westen van Tilburg. Het is overigens niet onmogelijk, dat toch al eerder broedgevallen plaatsvonden in het westen van de provincie: in de SOVON-atlas worden enkele mogelijke broedgevallen vermeld, ten zuiden van Bergen op Zoom.

Van de gebieden waar jaarlijks meerdere paartjes broeden zijn ook enkele gegevens bekend over het broedsucces. Hoewel het statistisch gezien niet om erg indrukwekkende aantallen gaat, geven deze cijfers toch een opvallend verschil te zien tussen een broedgebied nabij Vught en een ander broedgebied bij Tilburg. Op veel uitgebreidere schaal is in Nederland al eerder onderzoek gedaan naar het broedsucces en wel door F. Haverschmidt in Overijssel. De in Brabant gevonden waarden vergelijken we met de resultaten van zijn onderzoek. Meestal wordt voor de Bonte Vliegenvanger een legselgrootte opgegeven van 5 tot 8 eieren; zes- en zevenlegsels komen het meeste voor.

De gegevens van het landgoed 'Den Eikenhorst', gelegen tussen Vught en Esch, zijn samengevat in tabel 2.

Tabel 2. Aantal eieren en uitgevlogen jongen van Bonte Vliegenvanger op landgoed 'Den Eikenhorst' (Esch-Vught) van 1971 tot en met 1977.

jaar	aantal broedgevallen	aantal eieren	aantal uitge- vlogen jongen	broedsucces
1971	2	11	10	90,9%
1972	4	17	13	76,5%
1973	4	16	14	87,5%
1974		(geen gegevens)		
1975	2	9	7	77,8%
1976	4	17	14	82,4%
1977	5	23	21	91,3%
Totaal:	21	93	79	84,9%

gemiddeld aantal eieren per broedgeval: 4,43

gemiddeld aantal uitgevlogen jongen per broedgeval: 3,76

Ze zijn afkomstig van nestkastcontrôles door Dick Raatelandt van 1971 tot en met 1977. De Bonte Vliegenvanger broedt op 'Den Eikenhorst' in de klassieke houten nestkasten. Bij de contrôles werden gegevens verzameld van het totale aantal eieren en het totale aantal uitgevlogen jongen; om de een of andere reden is geen opgave gedaan van die gegevens per afzonderlijk broedgeval.

Tabel 3. Aantal geringde jongen, gerangschikt naar de grootte van het broedsel. Gilzerbaan (Tilburg), 1976 tot en met 1982.

aantal jongen per broedsel	aantal broedsels	totaal aantal jongen
1	1	1
2	-	0
3	1	3
4	1	4
5	4	20
6	8	48
7	7	49
8	1	8
Totaal:	23	133

In tabel 3 is het aantal geringde jongen in het broedgebied bij Tilburg gerangschikt naar de grootte van het broedsel. Broedsels met zes jongen komen het meest voor, gevolgd door broedsels met zeven jongen. Over het algemeen genomen lijken deze resultaten dus goed overeen te stemmen met de gegevens van Haverschmidt en ook met de uitkomsten van buitenlandse, b.v. in Zweden, waar ook vooral legsels en broedsels met zes en zeven eieren of jongen worden waargenomen.

4. Nadere gegevens betreffende de doortrek van Bonte Vliegenvangers in Noord-Brabant

Voorjaarstrek

Aan de hand van de ontvangen gegevens is het vrij goed mogelijk om een onderscheid te maken tussen trekwaarnemingen en waarnemingen die betrekking hebben op broedgevallen. Dit neemt niet weg, dat er wel eens twijfelgevallen zijn. Het komt bijvoorbeeld meer dan eens voor, dat Bonte Vliegenvangermannetjes in het voorjaar ergens aankomen, dan even - soms enkele weken - blijven pleisteren. Ze kunnen dan fanatiek zingen en soms krijgen ze ook nog even gezelschap van een vrouwtje. Zo'n geval deed zich voor in Tilburg in 1979. Op 24 april was een paartje aanwezig, dat in de daarop volgende dagen aanwezig bleef. Op 27 april inspekteerden ze een nestkast; op 2 mei verjoeg het mannetje met aggressief 'biet-biet-biet'-geroep een mannetje Gekraagde Roodstaart, die ook belangstelling had voor dat kastje. In de dagen daarna werd alleen nog regelmatig het mannetje gezien, maar na 14 mei was hij ook verdwenen. Deze waarneming is beschouwd als een broedpoging. Vogels, die maar op één dag zingend werden waargenomen, al dan niet in de buurt van een nestkast, zijn als doortrekkers beschouwd. Alle voorjaarswaarnemingen in Noord-Brabant vallen in de periode van 21 april tot 31 mei.

Najaarstrek

Bij ons dateren de najaarswaarnemingen al vanaf de laatste tien dagen van juli, in tegenstelling tot de waarnemingen uit het gebied van de Grote Rivieren, die allemaal uit september stammen. Het patroon van de najaarstrek komt daarmee overeen met wat verwacht mocht worden op grond van de literatuur. Uit het onderzoek van van Balen (van Balen, 1979) blijkt, dat (Nederlandse) jonge Bonte Vliegenvangers tot veertig à vijftig dagen na het uitkomen van de eieren in de omgeving van het broedgebied blijven, dus tot ongeveer half juli. Gedurende die tijd is het aantal terug gevangen geringde jongen binnen 600 meter van de nestkast veel hoger, dan verwacht mocht worden, dan wanneer ze zich na het uitvliegen gelijkmatig zouden verspreiden. Tot op een leeftijd van 45 dagen werd er geen enkele terugmelding geregistreerd verder dan 10 kilometer vanaf de nestkast, waar de vogels als pulli geringd werden. Vanaf eind juli, maar vooral in augustus, begint de eigenlijke herfsttrek van de eerstejaars vogels uit Nederland. Volwassen vogels blijven tot september in de broedgebieden aanwezig. De in Noord-Brabant waargenomen Bonte Vliegenvangers in juli en augustus - met een top in de tweede decade van augustus - kunnen vooral betrekking hebben op de eerstejaars nederlandse vogels. In september zullen de waargenomen aantallen betrekking hebben op volwassen nederlandse vogels uit noordelijke broedgebieden. (in Scandinavië ligt het broedseizoen zo'n twintig dagen later dan bij ons)

Bespreking

De trekwaarnemingen zijn gegroepeerd in figuur 2. Ook hier geldt, dat geen SOVON-gegevens konden worden verwerkt. Uit de grafiek lijkt het, of de voorjaarstrek sterker is dan de najaarstrek. Dit verschijnsel wordt ook gemeld uit Midden-Nederland, waarbij wordt opgemerkt, dat het in de duinstreek net andersom is. Het aantal voorjaarswaarnemingen in de duinen bij Den Helder is te verwaarlozen; in de eerste weken van september kunnen daarentegen wel honderd tot honderdvijftig exemplaren op één dag aanwezig zijn (van Velzen, 1981). Als gevolg van de zuidwest gerichte trek naar de overwinteringsgebieden treedt er daar een concentratie op van Bonte Vliegenvangers, omdat de trek door de aanwezigheid van de Noordzeekust wordt gestuwd. De terugtrek in het voorjaar zou dan meer het karakter hebben van ongestuwde breedfronttrek, die in het gehele land in ongeveer gelijke mate kan worden waargenomen. In het gebied van de Grote Rivieren lijkt het trekpatroon in grote lijnen overeen te komen met het beeld, zoals dat uit figuur 2 naar voren komt voor Noord-Brabant. Ook daar wordt de sterkste trek waargenomen in het voorjaar. Toch ben ik er niet zo zeker van dat het optreden van gestuwde trek dit verschijnsel voldoende verklaard. Vermoedelijk valt deze Vliegenvanger in het voorjaar veel meer op dan in het najaar, en dan met name de mannetjes, omdat ze ook op de trek al zingen. Nu stelt de zang volgens sommigen wel niet veel voor (al vind ik het persoonlijk niet onaangenaam klinken) maar voor mensen, die de soort eenmaal kennen, is die zang toch karakteristiek genoeg. Er zijn waarnemingen bekend waarbij alleen de zang werd vastgesteld. Wanneer in de dagen daarna verdere waarnemingen uitblijven, dan hebben we te maken met een doortrekker. Niettemin stelt Hekking (in van de Bergh, 1979) dat doortrek van noordelijke (zwart-witte) vogels vaak onopgemerkt blijft. Dat zal dan vooral betrekking hebben op niet-zingende exemplaren.

Ik denk zelf, dat met name in het najaar veel trek onopgemerkt blijft, juist omdat de vogels dan niet zingen. Deze gedachten wordt bevestigd door de waarnemingsreeks van Henk Moller Pillot, die al vanaf 1975 meerdere keren per maand transect-tellingen, verricht in het Leypark bij Tilburg. Zijn waarnemingen zijn eveneens gegroepeerd in figuur 2. Bij deze systematische telling zien we juist in het najaar een groter aantal waarnemingen, dus een sterkere doortrek. In feite is zelfs ruim de helft (58%) van alle door mij bijeengebrachte waarnemingen afkomstig van deze systematische telling, tegenover slechts éénzevende (14%) van alle voorjaarswaarnemingen. Bij deze transecttellingen wordt uitsluitend geïnventariseerd op basis van zichtwaarnemingen.

Kleurenfasen

In lang niet alle gevallen is bij de trekwaarnemingen een duidelijk onderscheid gemaakt tussen vogels van de zwart-witte- en vogels van de bruine fase. Wanneer meer vogelaars dit gegeven konsekvent zouden noteren, dan zou naar mijn mening een betere analyse mogelijk zijn van het trekgebeuren. Juist bij de Bonte Vliegenvanger hebben we

TYPE 1

TYPE 2

TYPE 3

TYPE 4

TYPE 5

TYPE 6

TYPE 7

De 7 'types' zoals die door Haverschmidt (1973) worden onderscheiden.

Hierbij moet worden aangetekend dat 3 t/m 6 min of meer hypothetisch zijn. D.w.z. dat de verdeling bruin-zwart ook wel anders kan zijn, bijvoorbeeld bruine rug en schouders maar zwartachtige benedenrug of zwarte vlekken op de stuit. Met enige nauwkeurigheid kan men in de meeste gevallen in het veld het 'type' wel bepalen. Alleen 5 & 6 kunnen problemen geven, twijfelgevallen kan men dan het beste noteren als 'type 5-6'.

Geheel bruine mannetjes van het 'type 7' kan men onderscheiden van wijfjes/juvenielen door de kontrastrijkere vleugel (donkerder met meer wit) en het duidelijker witte voorhoofd.

(tekening: F.Neijs)

mogelijkheden daartoe, vanwege het voorkomen van duidelijk in het veld te onderscheiden vormen, die bovendien een verschillende geografische herkomst hebben. Natuurlijk is alleen onderscheid mogelijk tussen noordelijke (scandinavische) en nederlandse (c.q. westduitse) mannetjes; vrouwtjes van beide vormen zijn in het veld niet van elkaar te onderscheiden, evenmin als de juvenielen, die in het eerste jaar nog helemaal grauwbrown zijn. Bovendien verruilen de zwart-witte mannetjes na het broedseizoen hun kontrastrijke verenkleed voor een grauwbrown winterkleed.

In Den Helder worden in het najaar vrij veel zwart-witte mannetjes gezien. Een terugmelding van een daar geringde Bonte Vliegenvanger lijkt de vermoedelijk scandinavische herkomst van deze vogels te bevestigen (geringd op 31-08-1972 te Den Helder, teruggemeld op 05-05-1973 te Stavern, Noorwegen). We kunnen er dus vanuit gaan, dat er in de duinstreek in het najaar gestuwde trek optreedt van vooral zwart-witte, scandinavische Bonte Vliegenvangers. Omgekeerd zou dan tijdens de ongestuwde voorjaarstrek het aantal scandinavische vogels in het binnenland relatief hoog moeten zijn. Voor zover bekend ontbreken voor Noord-Brabant terugmeldingen van Bonte Vliegenvangers. Een oververteenwoordiging van zwart-witte mannetjes in het totaal aantal voorjaarswaarnemingen zou deze opvatting echter ook ondersteunen. En inderdaad is dit het geval. Van in totaal 25 voorjaarswaarnemingen wordt uitdrukkelijk de kleurfase opgegeven, in vijftien van die gevallen is er sprake van uitgesproken zwart-witte mannetjes. Er zijn daarentegen maar twee waarnemingen bekend geworden van doortrekkende zwart-witte mannetjes in de periode juli-september. Bij zijn gegevens merkt Moller-Pillot op (in brief): "Tenminste in de nazomer was geen enkel exemplaar donker". Er lijkt dus wel een oververteenwoordiging van noordelijke doortrekkers te zijn tijdens de ongestuwde voorjaarstrek, waardoor het optreden van gestuwde trek in het najaar aannemelijker wordt. Daarmee zou dan tevens een verklaring gegeven zijn voor het opvallende verschijnsel, dat de voorjaarstrek van Bonte Vliegenvangers in onze contreien talrijker is dan de najaartrek. Bij dit alles moeten we steeds blijven bedenken, dat een onbekend deel van de mannetjes tijdens de najaartrek al het grauwe winterkleed kunnen dragen.

Konklusies

In Noord-Brabant heeft de Bonte Vliegenvanger zich sinds 1970 ontwikkeld tot een jaarlijkse broedvogel in vooralsnog kleine aantallen. Het hier gepresenteerde overzicht is beslist verre van volledig, maar levert toch het beeld op van een geleidelijke en voortdurende toename. Het aantal broedparen in de hele provincie kan de laatste jaren voorzichtig geschat worden op vijftig tot honderd. Dit blijft sterk achter bij de ontwikkeling in noordoost en midden Nederland, maar komt overeen met aangrenzend België, waar de soort nog verre van algemeen is. De broedgebieden zijn tot nu toe vooral geconcentreerd in de parkbossen rond Vught, in Tilburg en omgeving en waarschijnlijk ook in het noordoosten van de provincie. Ten westen van de lijn Waalwijk - Gilze - Alphen worden slechts incidenteel

broedgevallen gemeld en ook in de Kempen broedt de Bonte Vliegenvanger sporadisch. In Noord-Brabant ontbreekt de soort vrijwel als broedvogel in uitgestrekte naaldbossen; een biotooptype dat in andere provincies allang "gekoloniseerd" is.

Tijdens het voorjaar lijkt de soort talrijker te zijn dan tijdens het najaar, hoewel een serie systematische tellingen in Tilburg dit lijkt tegen te spreken. De oorzaak van dit verschijnsel kan gelegen zijn in het optreden van gestuwde trek langs de noordzeekust in het najaar.

Dankwoord

Hieronder vermeld ik de namen van de personen, die gegevens beschikbaar stelden voor dit artikel. Ik zeg gaarne dank voor hun medewerking. Jan Goossens verstrekke de ringgegevens van de Tilburgse vogelringgroep en van de broedgevallen aan de Gilzerbaan. Henk Moller Pillot was zo vriendelijk om alle Bonte Vliegenvangerswaarnemingen van zijn transecttellingen bij elkaar te zetten. Ad van Poppel verzamelde de waarnemingen in de stad Tilburg en van het landgoed Gorp en Rovert. Ad van Lokven verstrekke aanvullende informatie over broedgevallen in de omgeving van Tilburg. Mijn kennis over de broedgevallen op de Vughtse landgoederen dank ik vooral aan Jan Doevendans. Verder verschaften de archieven van de vogelwerkgroepen West-Brabant, de Kempen en Midden-Brabant onmisbare gegevens. Frank Neyts dank ik voor zijn kritiek op een eerdere versie van dit verhaal.

Literatuur

- Askenmo, C. 1982. Clutch-size variability in the Pied Flycatcher. *Ardea* 70.
- Balen, J.H. van. 1979. Observations on the post-fledging dispersal of the pied Flycatcher, *Ficedula hypoleuca*. *Ardea* 67: 134 - 137.
- Gils, F. van. 1980. De Bonte Vliegenvanger (*Ficedula hypoleuca*) in het noord-oosten van België. *Veldornithologisch Tijdschrift* 3: 159 - 163.
- Haverschmidt, F. 1973. Waarnemingen aan een populatie Bonte Vliegenvangers, *Ficedula hypoleuca*. *Limosa* 46 : 1 -20.
- Hilgers, L. 1976. Bonte Vliegenvangers in Oirschot, 1975. *Mededelingen v.w.g.Falco* 2 : 17 - 18.
- Smit, A. 1975 De Bonte Vliegenvanger op de Noord - West Veluwe. *Het Vogeljaar* 23 : 81 - 84.
- Velzen, J.A.P. van. 1981. Bonte Vliegenvangers bij Den Helder. *De Pieper* 19 : 123 - 125.

En artikelen over de Bonte Vliegenvanger in de volgende avifauna's:

- Alleijn, W.F. et all. 1971. Avifauna van Midden-Nederland. Van Gorcum, Assen.
- Bergh, L.M.J. van den et all. 1979. Vogels van de Grote Rivieren. Spectrum, Utrecht-Antwerpen, pp. 283 - 284.
- Dijk, A.J. van & B.L. van Os 1982. Vogels van Drenthe. Van Gorcum, Assen, pp. 277 - 280.
- Erve, F.J.H. van et all. 1967. Avifauna van Noord-Brabant. Van Gorcum, Assen, p. 254.
- Peitzeimer, J. 1969. Avifauna von Westfalen. Münster, pp. 363 - 364.
- Teixeira, R.M. (red) 1979. Atlas van de Nederlandse Broedvogels. Natuurmonumenten, 's-Graveland
- VWG Avifauna West-Nederland 1981. Randstad en Broedvogels. Gianotten, Tilburg.

Adres: Jeroen Boschstraat 18, 5062 LE Oisterwijk.

DE GROTE GELE KWIKSTAART IN OOSTELIJK NOORD-BRABANT

Jan van Diermen

Areaal, populatieomvang, broedbiologie en biotoopeisen

De Grote Gele Kwikstaart broedt in boreale, gematigde, mediterrane en steppe- klimaat gebieden en gebergte zonen van Europa en Azie. Met uitzondering van de midden-europese laagland vogels zijn Grote Gele Kwikstaarten overwegend trekvogels. In het hele Europese Broedareaal komen overwinteraars voor, zij het naar het noorden toe in steeds lagere frequentie (o.a. Jørgensen 1971).

De Engelse populatie overwintert grotendeels in Engeland en voorts in Frankrijk en het Koerisch Schiereiland. Het broedareaal is begin deze eeuw in noordelijke richting uitgebreid en bereikte in de 30 - er jaren zijn hoogtepunt. (Voous 1960, Kwak 1979)

Het voorkomen in Nederland wordt enerzijds bepaald door de kleine broedpopulatie van 150 - 175 paar waarvan het leeuwendeel zich in Twente, de Achterhoek en Zuid-Limburg bevindt, anderzijds door Zweedse, Deense, Duitse en mogelijk Poolse broedvogels, die hier in voor- en najaar passeren en voor een klein deel ook overwinteren.

De omvang van deze populatie is als volgt:

Zweden 500 paren (Ulfstrand en Högsted 1967);

Denemarken 150 paren (Dybbro 1976);

West-Duitsland 20.000-55.000 paren (Rheinwald 1982).

Het broedbiotoop van Nederlandse Grote Gele Kwikstaarten bestaat voornamelijk uit beekdalen van natuurlijke snelstromende beken. In Denemarken echter wordt veel aan stilstaand of zwak-stromend water gebroed (Jørgensen 1976). Het nest bevindt zich in natuurlijke of onnatuurlijke holtes en spleten, ook halfopen nestkastjes worden graag gebruikt. De eileg begint eind maart - half april en hangt samen met het vroeg op gang komende insectenleven in stromend water. Buiten de broedtijd is de habitat-keuze zeer ruim; van allerlei al dan niet gekanaliseerde waterlopen tot platte daken van gebouwen in grote steden toe. De enige vereiste is enig oppervlaktewater.

De recente uitbreiding van het Nederlandse broedbestand berust voor een deel op aanpassing aan gekanaliseerde beken. Dit lijkt nu nog beperkt te blijven tot een "uitstralingseffect" van populaties langs natuurlijke beken waar de dichtheden hoog oplopen (mond. med. R. Kwak 1983)

Bespreking SOVON-materiaal, oktober 1978 tot en met oktober 1983

Voor een omschrijving van het SOVON - district oostelijk Noord-Brabant wordt verwezen naar Van Diermen (1984).

De resultaten van het SOVON-project voor Winter- en Trekvogels zijn weergegeven in figuur 1 (presentiediagram) en figuur 2 (verspreiding per maand).

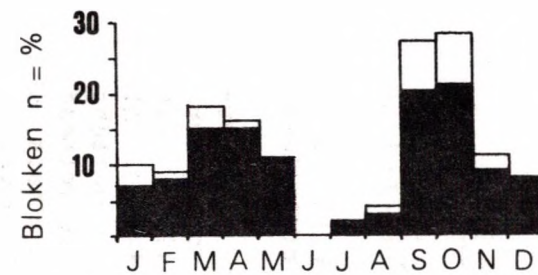
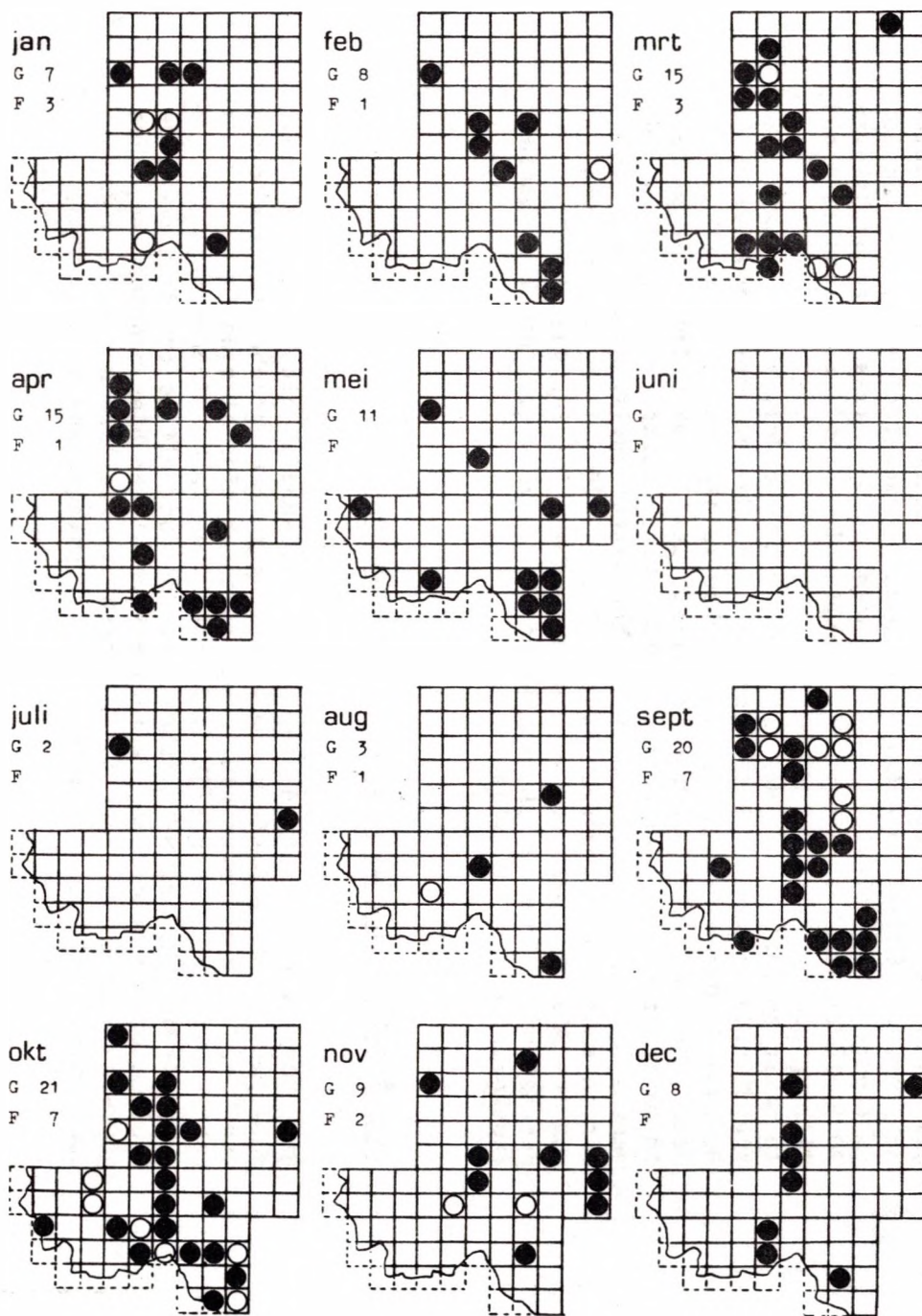
Uit figuur 1 blijkt duidelijk een tweetoppig verloop van de jaar-cyclus. Dit illustreert het niet broeden van de soort in Brabant. Juni is de enige maand zonder waarnemingen (uit de periode 1967 - 78 zijn 3 juni - meldingen bekend van de Kempen, med. T. Heijnen). Al na half mei vertonen jongen van de eerste broedsels ongericht zwerfgedrag. Juli- en augustus waarnemingen kunnen hiermee verband houden. Pas in september en oktober vindt gerichte doortrek plaats in zuidwestelijke tot westelijke richting. Noordelijke broedvogels vertonen een sterkere west-component in hun trekgedrag (Jørgensen 1976). De trek van Zweedse vogels over Falsterbo vertoont half september (Roos 1976) een opmerkelijke piek. Deense broedvogels trekken weg gedurende september en oktober (Jørgensen 1971) en Duitse broedvogel voornamelijk gedurende oktober (Kwak 1979).

Hoewel de doortrek van jaar tot jaar van accent verschilt, zijn in geografisch opzicht het september- en oktobervoorkomen weinig verschillend wanneer 5 jaar gegevens gesommeerd worden. Het verloop in de maanden november tot en met februari is tamelijk gelijkmatig, per winter verschilt het aantal meldingen echter aanzienlijk. Juist de winter 1983-84 die buiten de onderzoeksperiode viel, leverde een ongekende hoeveelheid waarnemingen op (zie rondschriften SOVON-Punttransektellingen en publicatie over een slaapplek bij Tilburg elders in dit tijdschrift).

In maart en april vindt de doortrek van noordelijke en oostelijke broedvogels plaats. Het bezetten van de broedplaatsen vindt in Duitsland, Denemarken en Zweden slechts weinig later plaats dan in Nederland, namelijk maart en de eerste april week. Een koude periode in maart, zoals bijvoorbeeld in 1983 optrad werkt vertragend op de vestiging van broedvogels en kan het aantal aprilwaarnemingen t.o.v. dat in maart doen toenemen (vgl. Kwak 1979). De status van vogels die in mei nog worden waargenomen is niet geheel duidelijk. Het betreft hier mogelijk niet-broedende jonge dieren ofwel potentiële (toekomstige?) broedvogels.

Vergelijking van enige regionale avifauna's

Uit vergelijking van 4 regionale avifauna's uit midden en oost Nederland blijkt een sterke ontwikkeling in het geschetste voorkomen van Grote Gele Kwikstaarten. Veel factoren zijn hiervan de oorzaak en het is helaas niet mogelijk de invloed van elk afzonderlijk af te lezen. De populatie- uitbreiding op noordelijke broedplaatsen, de toename binnen Nederland, regionale verschillen binnen Nederland, het grotere aantal waarnemers, gerichte trektellingen, en een betere coördinatie bij het verzamelen van waarnemingen spelen alle mee.

Figuur 1.
 Blokkenfrequentie per maand van SOVON-meldingen van de Grote Gele Kwikstaart in Oost-Brabant.
 zwarte kolom: pleisterend,
 witte kolom: uitsluitend overvliegend.

Figuur 2.
 Verspreiding van SOVON-meldingen van de Grote Gele Kwikstaart in Oost-Brabant per atlasblok.
 zwarte stip: pleisterend,
 open stip: uitsluitend overvliegend.

Laatstgenoemde factor vindt in de SOVON-aanpak een ongeëvenaarde ontwikkeling. Recente avifauna's steunen in hoge mate op deze peiler en het is niet verwonderlijk dat de meest recente avifauna, die van Drenthe (v. Dijk & v. Os 1982) het beste met het hier gepresenteerde overeenstemt.

In de gepresenteerde avifaunagegevens kunnen de volgende accenten in de waarnemingen reeksen worden herkend.

Jaar van publ.	gebied	Pieken in seizoensverloop
1966	Noord-Brabant	geen
1971	Midden-Nederland	winter
1979	Grote Rivieren	najaar en voorjaar
1982	Drenthe	najaar en voorjaar

Het lijkt niet voorbarig te concluderen dat de laatstgepubliceerde gegevens het meest met de werkelijkheid overeenstemmen.

Adres: Postbus 460, 5460 AL Veghel.

Literatuur

- Alleyn, W.F. e.a. 1971. Avifauna van Midden-Nederland. Van Gorcum, Assen.
- Bergh, L.M.J. van den e.a. 1979. Avifauna van de Grote Rivieren. Het Spectrum, Utrecht/Antwerpen.
- Dijk A.F. van & B.L.J. van Os 1982. Vogels van Drenthe. Van Gorcum, Assen.
- Dybbro, T. 1976. De Danske yuglefugles udbredelse. Dansk Ornithologisch Forening, Kopenhagen.
- Erve, F.J.H.v. et al. 1966. Avifauna van Noord-Brabant. Van Gorcum, Assen.
- Jørgensen, O.M. 1971. Iagttagelser over Bjergvipstjertens (*Motacilla cinerea*) traek og overvintring i Danmark. Dansk Orn. For., Tidsskr. 65 : 26-30
- Jørgensen, O.H. 1976. Migration and aspech of population dynamics in the Grey Wagtail *Motacilla cinerea*. Orn. Scand. 7 : 13-20.
- Kwak, R. 1979. De Grote Gele Kwikstaart *Motacilla c. cinerea* Tinst. in de Zuidoost-Achterhoek. Zool. Lab. Afd. Dieroecologie, Katholieke Universiteit Nijmegen.
- Rheinwald, G 1982. Brutvogelatlas der Bundesrepublik Deutschland, Kartierung 1980. Schriftenreihe des DDR 6.
- Roos, G. 1976. Autumn migration of the Grey Wagtail *Motacilla cinerea* at Falsterbo with notes on lang term changes. Anser 15: 109-118.
- Teixeira, R.M. 1979. Atlas van de Nederlandse Broedvogels. Natuurmonumenten, s'Graveland.
- Tyler, S.J. 1979. Mortality and Movements of Grey Wagtails. Ringing and Migration 2 : 122-131.
- Ulfstrand, S. & G. Högsted 1976. Hur många fåglar häcker i Sverige? Anser 15 : 1-32.
- Voous, K.H. 1960. Atlas van de vogels van Europa. Amsterdam.

EEN SLAAPPLAATS VAN GROTE GELE KWIKSTAARTEN IN TILBURG

Loek Hilgers en Arno Braam

Samenvatting

Op vijf februari 1984 ontdekte Arno Braam een slaapplaats van Grote Gele Kwikstaarten aan de oever van het Wilhelminakanaal net ten zuidoosten van Tilburg. Tot ten minste 29 februari 1984 bleven ze er aanwezig, waarbij maximaal 14 exemplaren tegelijk aanwezig waren. In de loop van de maand werd de slaapplaats veertien keer bezocht door verschillende waarnemers. Achteraf bleek, dat Gerard van Iersel al op 04 en 24 januari meerdere Grote Gele Kwikken daar had gezien.

Situering

De feitelijke slaapplaats was niet meer dan een jong eikeboompje van een meter of drie, vier hoog. Het had tot de grond reikende takken, die nog helemaal bezet waren met verdorde bladeren, die bij deze boomsoort wel vaker de hele winter blijven zitten. Overigens was het talud alleen maar met gras en kruiden begroeid, zij het dat op enige afstand nog een vergelijkbaar eikje stond. Direkt aan de waterkant groeide nog een ijle rietkraag. De vogels zaten zo in het boompje uitstekend verscholen, terwijl ze de omgeving toch goed in de gaten konden houden.

Het landschap rondom de slaapplaats bestond uit het eerdergenoemde kanaal, met aan de oostzijde (de overkant, gezien vanuit het boompje) een ontgrondings-plas met aangrenzend moeras en moerasbos en een tweetal tamelijk natuurlijke beekjes met slikranden. Verder waren er wegen, viaducten en de stadsrand.

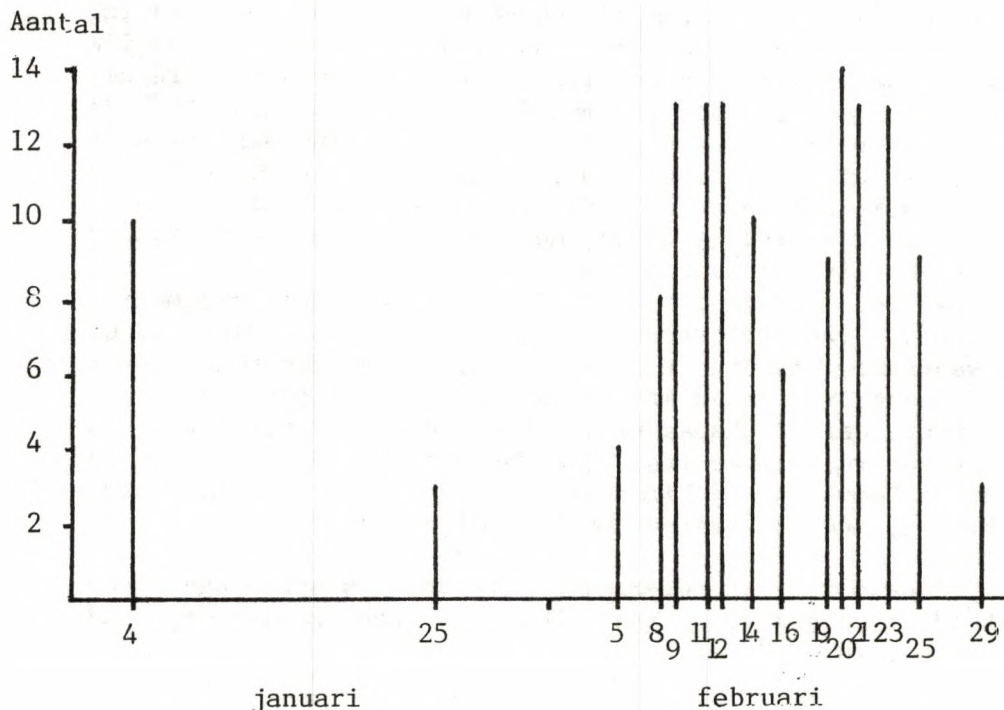
Het verloop van de waarnemingen

Meestal kwamen de Grote Gele Kwikken rond zonsondergang (ca. 17.30 - 17.50 u) alleen of in kleine groepjes aanvliegen. Ze gingen meteen in de onderste takken van het boompje zitten, riepen nog wat, om vervolgens stil te worden wanneer het helemaal donker werd. Soms vlogen ze als groep nog wel op, wanneer bijvoorbeeld in de schemering wandelaars met honden in de buurt van het boompje kwamen.

Als het eenmaal echt donker was verlieten ze de slaapplaats niet meer bij dergelijke storingen.

Op 23 februari bleek het eikje te zijn gesnoeid, evenals andere bomen en struiken langs het kanaal. De stam was nu tot een hoogte van zo'n 1,5 m kaal. De vogels moesten nu dan ook bovenin het boompje slapen. Ze waren nu bij het aanvliegen wel onrustiger dan daarvoor, ze vlogen vaker heen en weer over het kanaal en gingen zelfs even zitten op het stenen talud aan de overkant. Waarschijnlijk sliepen drie exemplaren uiteindelijk niet in het vertrouwde eikeboompje, maar in het nabijgelegen elzenbroekbos. Het lijkt erop, dat het aantal slapers na de 23e is afgenomen (zie figuur 1), maar misschien zijn ze uitgeweken naar een andere plek, omdat het bewuste boompje na de snoeibeurt toch niet meer zo geschikt was. Op 2 maart werden er geen meer waargenomen op de slaapplaats. Op die laatste dag was het overigens bijzonder slecht weer (sneeuw, regen en harde wind). Overigens werden nog tot minstens 6 maart fouragerende Grote Gele Kwikken gezien, onder meer op slikranden langs de Voorste Stroom nabij de Helleputten, zo'n drie kilometer stroomafwaarts van de slaapplaats.

Figuur 1. Het verloop van de waargenomen aantallen.

Het verloop van de waargenomen aantallen is weergegeven in figuur 1. De oorzaak van de merkwaardige 'dip' tussen de 12e en de 20e is niet duidelijk; een relatie met het weer ligt niet voor de hand. Juist in de week daarvoor was er sprake van een vorstperiode, terwijl in de dagen daarna het weer wat zachter was.

Bespreking

Voor zover wij konden nagaan is dit de eerste keer dat een winterslaapplaats van Grote Gele Kwikstaarten in Nederland wordt beschreven. Niettemin wordt in Peterson's Vogelgids het volgende gesteld: (13 e druk) "solitair, maar in de winter op roestplaats soms in vrij grote troepen". Dit is dan overigens meteen de enige literatuurverwijzing die we konden vinden, althans in het nederlandse taalgebied. Buitenlandse literatuur is door ons niet nagelopen. In geen van de recente nederlandse avifauna's wordt melding gemaakt van een dergelijk verschijnsel. In Zuid-Limburg, waar toch regelmatig Grote Gele Kwikken overwinteren is het al evenmin vastgesteld, blijktens enkele artikelen van Hustings in 'In Vogelvlucht'. Daar staat tegenover, dat het vinden van een slaapplaats wel van een aantal toevalsfactoren afhankelijk is. Je kunt natuurlijk systematisch mogelijke slaapplaatsen proberen op te sporen bijvoorbeeld aan de hand van de beschrijving van de slaapplaats in Tilburg. Maar zo'n speurtocht zal waarschijnlijk onevenredig veel tijd kosten, vergeleken met het te verwachten resultaat. Overigens veronderstelt het gezamenlijk overnachten natuurlijk de aanwezigheid van een behoorlijk aantal soortgenoten in een bepaald gebied. Zoals blijkt uit tabel 1 (die overigens verre van volledig is) is de Grote Gele Kwikstaart niet zo'n talrijke wintergast in Midden-Brabant. Maar in de winter 1983/84 schijnen er veel waarnemingen gedaan te zijn, ook buiten onze regio.

Het is niet uitgesloten, dat in zo'n 'goed' jaar het gezamenlijk overnachten toch wat vaker voorkomt en uit de afgelopen periode is er zelfs nog een waarneming in die richting. Tijdens een kanotocht over de Dommel op 8 maart 1984 zagen Arno Braam en Toon van den Langenberg in totaal vier Grote Gele Kwikstaarten. Twee daarvan verbleven om ong. 18.10 u in een ruigte met riet, brandnetels en dode takken in de buitenbocht van de Dommel nabij Eindhoven. Allebei de vogels waren daar nog om 18.45 u, toen de waarneming beëindigd werd.

Tenslotte een dankwoord aan diegenen, die hun waarnemingen ter beschikking stelden: Gerard van Iersel, Toon van den Langenberg, Ad van Poppel en Victor Retel Helmich

Tabel 1. Waarnemingen van Grote Gele Kwikstaart in Midden-Brabant, Periode 1971 - 1983 (Archief v.w.g. Midden-Brabant)

maand	aantal waarnemingen	aantal waargenomen exemplaren	groeps grootte:
september	2	2	1 x 6 exemplaren
oktober	11	21	1 x 4 exemplaren
november	7	8	3 x 2 exemplaren
december	4	4	26 x 1 exemplaar
januari	2	22	
februari	1	1	
maart	2	2	
april	1	1	
mei	1	1	
totaal	31	42	

Literatuur

Peterson's Vogelgids.

Adres: Jeroen Boschstraat 18, 5062 LE Oisterwijk.

WAARNEMING VAN EEN STEPPENAREND (*Aquila rapax*) IN ZO-BRABANT

Sjef Benders

Dat er tijdens de door de PPD Noord-Brabant en het SOV georganiseerde wintertelling van grote vogels ook wel eens "echt" grote vogels worden waargenomen bleek op 10 januari van dit jaar.

Op deze dag was ik, samen met Henk Swinkels, een gebied onder Someren-Heide aan het tellen op o.a. kraaiachtigen en stootvogels. Toen we een groep Kauwtjes, waarin zich een tiental Kauwtjes van de oostelijke vorm (*C.m. soemmeringii*) bevond, met de kijker volgden, werd onze aandacht getrokken door een stootvogel die op pakweg 300 à 400 m van ons verwijderd rustig in een weiland zat. Het forse postuur van de vogel liet er geen twijfel over bestaan, dat we hier met "iets" bijzonders te doen hadden. De vogel, die rustig bleef zitten, was op die afstand zelfs met een teleskoop niet door ons op naam te brengen. Het leek ons ontegenzeggelijk een arend, maar welke soort? We besloten de wintertelling die dag te laten voor wat zij was en gingen via een omweg naar een betere positie. Op een gegeven moment stonden we op zo'n 100 m en konden vanuit de wagen de nodige aantekeningen maken. Het was rond 15.15 u en gedurende 30 à 40 minuten hebben we de vogel kunnen bekijken. De weersomstandigheden waren vrij gunstig: bewolkt weer, maar droog en een matige wind.

De eerste gedachte, toen we daar naar die vogel zaten te kijken, was, dat we te maken hadden met een Steppenarend. Niet zozeer vanwege de uiterlijke kenmerken, maar meer door de wetenschap, dat enkele weken eerder, net over de grens nabij Postel in België, een steppenarend was waargenomen. Onze eigen aantekeningen gaven naderhand voor ons de doorslag dat we hier inderdaad ook met een steppenarend te maken hadden en naar later bleek niet waarschijnlijk hetzelfde exemplaar dat in december 1983 in België had vertoefd.

Beschrijving

De vogel was overwegend cremekleurig bruin. De kop, nek, schouder en rug waren donkerder van kleuren deze veren leken als een mantel los op de vogel te liggen. De snavel was grijs met een behoorlijk zwarte punt en maakte de indruk in dezelfde lijn te liggen als het voorhoofd. De washuid was geel en opvallend. De gele zijkanten van de snavel liepen door tot voorbij het oog. Dit is kenmerkend voor de soort (Cramp & Simmons 1980; Porter et al. 1981).

Bij waarnemingen van de soort enkele dagen later kon onder nog gunstiger omstandigheden zelfs het ovale neusgat worden waargenomen, wat hem onderscheidt van de Schreeuwarend (*Aquila pomarina*) en de Bastaardarend (*Aquila clanga*) (Cramp & Simmons 1980; Porter et al. 1981). In eerste instantie was de kleur van de ogen niet precies te bepalen. Het enige wat opviel was dat ze donker gekleurd waren (niet geel). Later werd de kleur vastgesteld, namelijk roodachtig bruin. Dit kenmerk sluit de ondersoorten *belisarius vindhiana* en *rapax* uit (Cramp & Sommons 1981).

De poten van de vogel waren stevig bevederd en de kleur van de broek was zelfs nog iets lichter dan die van borst, buik en bovenzvleugeldekveren. Later, toen de vogel in een boom ging zitten, werden de gele poten zichtbaar. De hand- en armpennen waren zeer donker getint, maar aan de toppen was toch weer een lichte band waarneembaar, in kleur overeenkomend met de bovenzvleugeldekveren. De bovenzvleugeldekveren vertoonden eveneens lichtere toppen. Wanneer de wind even aanwakkerde gaf de vogel de indruk witachtig gevlekt te zijn (kop, nek, borst e.d.). Hierbij werden de witachtige bases van de veren zichtbaar.

De grootte van de vogel kon worden vergeleken met twee aanwezige Eksters. Deze konden bij wijze van spreken tussen de poten van de arend doorlopen. Zover kwamen ze echter niet want toen de Eksters te dicht naderden zette de arend zijn nek- en kopveren op en maakte een dreigende indruk. Nadat we de vogel een tijdje hadden bekeken vloog deze op en ging een stuk verder in een boom zitten. De vogel vloog evenwijdig aan ons. Een lichte streep werd hierbij op de vleugel zichtbaar, onderaan de vleugeldekveren. De stuit, die we bij het zittende beest niet hadden kunnen zien, was vrij licht. De staart leek ongebandeerd en was vrij donker. De staart miste enkele staartpennen en maakte een vrij versleten indruk. De kop stak tijdens de vlucht vrij ver buiten het lichaam.

De vleugelslag was diep (bijna vertikaal) en na enkele slagen werden de vleugels even horizontaal gehouden. De vleugeltoppen waren tijdens deze korte zweefvlucht duidelijk omhoog gericht. Op 11 januari werd op de staart een flauwe bandage zichtbaar; 4 a 5 banden liepen dwars over de staart, maar waren nauwelijks waarneembaar, door het geringe kleurcontrast.

De waarnemingen van deze Steppenarend (*Aquila rapax orientalis*) heeft praktisch zeker betrekking op het exemplaar, dat op 18 december 1983 nabij Postel in België werd waargenomen en hier waarschijnlijk al enige weken verbleef. Daar werd de vogel voor het laatst op 26 december waargenomen. De landbouwer op wiens maisakker (Someren-Heide) de arend regelmatig fourageerde, wist te vertellen dat deze daar al "enkele" weken aanwezig was. Hij was in de veronderstelling dat hij met een "pauwehen" te maken had.

In de omgeving van Someren-Heide heeft de vogel nog zeker enkele weken rondgehangen. Hij werd voor de laatste maal op 7 februari gesignaleerd ten noorden van Someren.

De Steppenarend heeft zich gedurende zijn verblijf nabij Someren-Heide kunnen verheugen op een ruimschootse belangstelling. Op sommige topdagen waren naar schatting 80 a 100 mensen op de been om de arend te kunne zien. Hij werd door de omwonenden ook als hoge gast beschouwd en regelmatig van het nodige aas voorzien, wat hij op zijn beurt waardeerde en beloonde met enkele fraaie poses.

Alles tesamen zoals: waargenomen kenmerken, literatuuronderzoek (het feit dat het hier om hetzelfde exemplaar ging als die welke in België reeds uitvoerig was beschreven) gaf ons de zekerheid dat het hier handelde om een subadulte Steppenarend *Aquila rapax orientalis* van de *nipalensis*-groep. Door sommigen wordt de *nipalensis*-groep als een afzonderlijke soort beschouwd met twee ondersoorten, namelijk *A.n. orientalis* en *A.n. nipalensis*. Bekeken vanuit deze laatste optiek ging het hier dus om een *Aquila nipalensis orientalis*.

De waarneming van deze Steppenarend is de tweede voor Nederland. De soort werd eerder waargenomen in Mei 1967 in Zeeuws-Vlaanderen (Voous 1973). Voor België was dit de eerste waarneming van deze soort. (Hendericks & Meeus 1984). De soort werd verder vastgesteld in o.a. Zweden, Hongarije, Denemarken, Tsjecho-Slowakije, Frankrijk en Italië.

Steppenarenden van de *nipalensis*-groep zijn, in tegenstelling tot die welke behoren tot de *rapax*-groep, hoofdzakelijk trekvogels die in vrij grote aantallen overwinteren in Oost-Afrika. Het betreft hier, samen met die in België, de eerste waarnemingen van deze soort in de winter in West-Europa.

Voor uitgebreidere verslaglegging verwijs ik naar het Vlaamse tijdschrift voor vogelstudie, de *Wielewaal*, van april 1984. Verder zullen er ongetwijfeld uitvoerige beschrijvingen komen in *Limosa* en *Dutch Birding*.

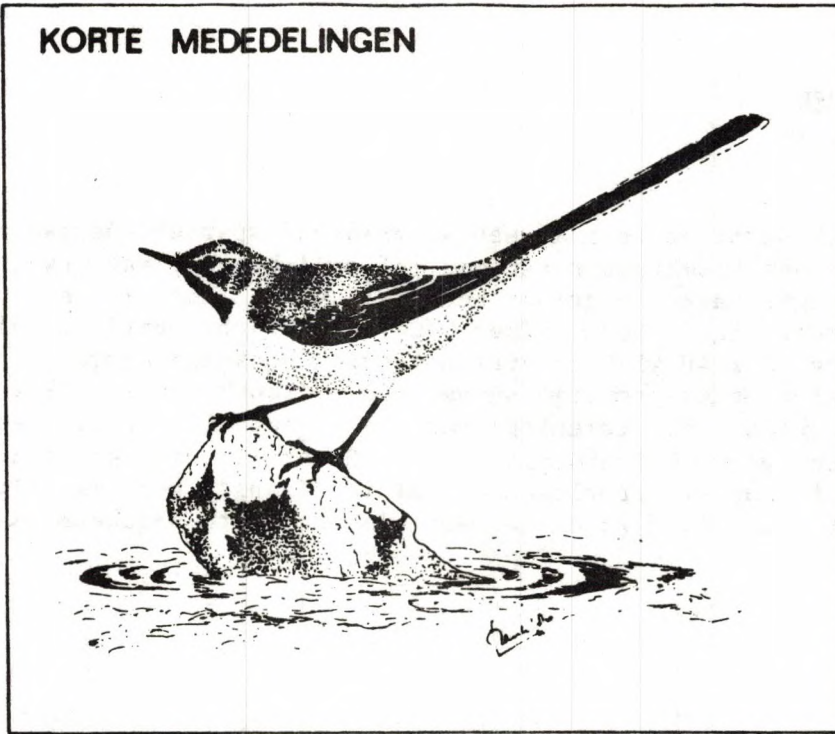
Samenvatting

Van begin januari tot half februari verbleef er onder Someren-Heide, gemeente Someren, een subadulte Steppenarend *Aquila rapax orientalis*. Deze vogel was in december 1983 reeds ontdekt te Mol-Postel in België. Het handelt hier om de tweede waarneming voor Nederland en, samen met de waarneming in België, de eerste winterwaarneming voor West-Europa.

Literatuur

- Cramp, s. & K.E.L. Simmons 1980, Handbook of the birds of the Western Palearctic, Volume 2. Oxford University Press.
 Henderickx, J. & H. Meeus 1984. De Steppenarend, een nieuwe soort voor België. *Wielewaal*, april 1984: 133-136.
 Porter, R.F., J. Willis, S. Christensen & B.P. Nielsen 1982. Vliegbeelden van Europese roofvogels. Kim bv, Baarn.
 Voous K.H. 1973. Steppenarend in Nederland. *Limosa* 46: 233-238.

Adres: Wilhelminastraat 58, 5721 KK Asten.

MOGELIJKE WAARNEMING VAN EEN TAIGABOOMKRUIPER.

Loek Hilgers

Op 20 november 1983 raakte ik verzeild tussen een vrij grote groep meesachtigen in de Rietbeemd te Oisterwijk. Dit gebied bestaat uit een broekbos van vooral elsen, waarin - tengevolge van een verandering in de waterhuishouding - nu veel afstervende en dode berken voorkomen. De groep bestond uit zo'n beetje alle mezen, die we in Nederland kunnen waarnemen, met uitzondering van Glanskoppen. De vogeltjes waren erg vertrouwelijk en lieten zich dicht benaderen. Dat is op zich misschien niet zo bijzonder voor dergelijke mezengroepen, maar in combinatie met enkele andere kenmerken van de groep zou dit op een noordelijke of oostelijke herkomst kunnen wijzen. Het is immers bekend, dat vogels uit nauwelijks bewoonde streken als de taiga of de toendra vaak zo weinig bekend zijn met het verschijnsel mens, dat ze nog niet geleerd hebben er bang voor te zijn. In de groep kwamen verder minstens vier Staartmezen voor met een geheel witte kop. Nu is de ondersoortengeschiedenis van Staartmezen nogal ingewikkeld, zodat ik er hier mee volsta te zeggen, dat ook witkoppige Staartmezen van een ver oostelijke herkomst kunnen zijn. Op eventuele ondersoortskennmerken van ook in de groep aanwezige Zwarte Mezen en Kuifmezen heb ik helaas niet gelet.

38 TAIGABOOMKRUIPER

Toen de groep zich verplaatste naar een aangrenzend sparrebosje zag ik laag bij de grond een boomkruiper met een fel oplichtende, satijnwitte onderzijde. De vogel maakte daardoor een heel andere indruk dan de mij bekende 'groezelige' Boomkruiper (*Certhia brachydactyla*). Bij nadere beschouwing (8 x 40 kijker) viel bovendien de korte snavel op, anders dan de veel meer wulpachtige snavel van de Boomkruiper. Ik zag geen verschil in kleur en tekening van de bovendelen. Al deze kenmerken pleiten voor Taigaboomkruiper. Niettemin is een zeker determinatie niet zonder problemen. Geluid (zang) heb ik niet gehoord, en juist het geluid wordt genoemd als het beste veldkenmerk.

Samenvatting

Vooraf op grond van de witte onderzijde is de waargenomen vogel waarschijnlijk wel een Taigaboomkruiper geweest. Naar mijn mening wordt een mogelijke noordelijke of oostelijke herkomst van dit dier waarschijnlijker door zijn aanwezigheid in een groep mezen, waarvan sommigen ook kenmerken van een dergelijke herkomst lijken te hebben.

Literatuur

- Osieck, E. 1975. Het voorkomen van de Taigaboomkruiper (*Certhia familiaris*) in 1972 - 1973. *Limosa* 48: 188 - 196.
- Osieck, E. 1975. Determinatie van boomkruiper (*certhia*) in Nederland. *Limosa* 48: 176 - 187.
- Walters, J. 1976 Vangst van een Taigaboomkruiper (*Certhia familiaris*) in Amster-Slotermeer. *Limosa* 49: 219.

OPROEP: HOE GAAT HET MET DE KUIFLEEUWERIK

Als je de verspreidingskaart van de Kuifleeuwerik in de Atlas van de Nederlandse broedvogels bekijkt, valt meteen de stippenconcentratie in Zuidoost-Brabant en de noordelijke helft van Limburg op. Dit is niet zo verwonderlijk, gezien het eetgedrag van de soort. De zandige bodem in onze regio levert voor de 'strontpikker' weinig problemen op wanneer hij zijn kostje bij elkaar scharrelt.

Maar is de stand nu nog zo gunstig in de oostelijke helft van Noord-Brabant?

Om een antwoord te krijgen op die vraag verzoek ik ieder, die over waarnemingsgegevens van de Kuifleeuwerik beschikt vanaf 1979, deze aan mij door te spelen. Ook wil ik iedereen, die er de tijd en de mogelijkheid voor heeft, vragen dit jaar nog speciaal op deze vogel te letten. Hij is tot laat in het seizoen te inventariseren. Als broedplaats gebruiken ze o.a. spoorwegemplacementen, industrieterreinen, nieuwbouwwijken, braakliggende terreintjes, parkeerplaatsen, legerplaatsen en grinddaken van flats, woonhuizen en fabrieken.

Geef de waarnemingen zo gedetailleerd mogelijk door. Vermeld of het om een mogelijk, waarschijnlijk of zeker broedgeval gaat. Maak hierbij gebruik van de codelijst, zoals die bij het broedvogelatlasproject gebruikt is (Atlas van de Nederlandse broedvogels, p. 13). Omschrijf nauwkeurig het broedbiotoop en, indien de broedplaats niet is vast te stellen, welke mogelijkheden hiervoor in de directe omgeving van de waarnemingsplaats zijn. Vergeet niet het juiste jaar te vermelden. Het insturen van kaartjes met daarop de plaats(en) van voorkomen wordt zeer op prijs gesteld.

De verkregen gegevens zullen verwerkt worden tot een verslag, dat gepubliceerd zal worden in De Roodborsttapuit.

Hans van de Laarschot, Rinkveld 7, 5721 SP Asten.

OPROEP: DE BOOMLEEWERIK ALS BROEDVOGEL IN NOORD-BRABANT

De Boomleewerik is in Nederland een betrekkelijk schaarse broedvogel, beperkt tot de hogere zandgronden en de duinstreek. Eind jaren zeventig werd het Nederlandse broedbestand door R. Bijlsma (Atlas van de Nederlandse Broedvogels) op 800-900 paren geschat en zou de laatste decennia een achteruitgang van 50-100 % zijn opgetreden. Noord-Brabant zou volgens Bijlsma circa 210 paren herbergen, waarmee onze provincie een van de belangrijkste Boomleewerikgebieden zou zijn.

Meer recent onderzoek heeft uitgewezen, dat de schatting van 800-900 broedparen - althans momenteel - veel te laag is. R. Bijlsma is bezig om dergelijke recente informatie van de Boomleewerik bijelkaar te zoeken. Hij komt nu al tot een schatting van tenminste 3000 paren in Nederland. Ook blijkt er sinds kort tenminste plaatselijk van een toename sprake te zijn.

In het kader van het onderzoek van Bijlsma, maar uiteraard ook ten behoeve van ons (= SOV) eigen inzicht, zijn we bezig de bekende Boomleewerik-gegevens bijeen te zoeken.

Daarbij zijn wij in het volgende geïnteresseerd:

- alle (mogelijke) broedgevallen uit de periode 1980-1984 uit de gehele provincie Noord-Brabant.
- opgave van jaartal, eventueel waarnemingsdata en aard van de waarnemingen wat betreft broedzekerheid (bijv. 1 x zang, 2 x zang, alarmeren).
- opgave van het vastgestelde en geschatte aantal Boomleewerikparen in ieder "gebied".
- vermelding of er systematisch geteld is (en zo ja, op wat voor wijze) of dat het toevalswaarnemingen betreffen.
- een zo exakt mogelijke aanduiding van de plaats van waarneming, bij voorkeur op een kaartje schaal 1 : 50.000.
- een korte omschrijving van het biotoop (stuifzand, heide, kaalkap, brandvlakte e.d.).
- gegevens over potentiële broedgebieden in uw omgeving die niet of onvoldoende zijn onderzocht.
- om uitspraken te kunnen doen over de aantalsontwikkeling van het aantal paren door de jaren heen zijn wij ook geïnteresseerd in gegevens van voor 1980, mits deze betrekking hebben op een min of meer volledige inventarisatie.

Van de gegevens die verzameld worden, zal een verslag in de Roodborsttapuit gepubliceerd worden.

Iedereen die gegevens instuurd: alvast hartelijk bedankt!

Frans Post & Tom Heijnen, Postbus 762, 5201 AT Den Bosch.

OPROEP: KRAMSVOGELBROEDGEVALLEN 1978-1984

Zoals iedereen zal weten heeft de Kramsvogel zich het afgelopen decennium fors uitgebreid. Het lijkt erop dat deze soort langzamerhand vaste voet op Nederlandse bodem heeft gekregen en, na aanvankelijk vooral in het zuidoosten van het land te hebben gebroed, zich momenteel meer verspreidt over het hele land.

Wat betreft de periode 1974-77 zijn we goed geïnformeerd dank zij het broedvogelonderzoek van SOVON. Vanaf 1984 zullen we, door het Bijzondere Soorten Projekt (en later het nieuwe Broedvogelonderzoek) van SOVON eveneens een redelijk beeld kunnen krijgen van de verspreiding. Daarom lijkt het zinvol te proberen over de periode 1978-84 een zo compleet mogelijk beeld te krijgen. Gevraagd wordt daarom om broedgegevens uit die jaren, voor zover niet in landelijke of regionale tijdschriften gepubliceerd, op te sturen. Zowel zekere als waarschijnlijke broedgevallen worden gevraagd. Graag het volgende vermelden:

- plaats (en Atlasblok)
- jaar
- aantal paren
- broedbiotoop (korte karakteristiek)
- broedplaats in latere jaren ook bezet? (hoeveel paren)

Omdat er bijv. verschillen lijken te bestaan tussen solitaire paren en kolonievogels is het zinvol de gegevens zo exact mogelijk in te sturen (dus bijv. indien mogelijk per datum vermelden of er sprake was van nestbouw, voedselaanbreng, uitgevlogen jongen enz).

Aan de hand van het binnenkomende materiaal zal een overzicht worden samengesteld dat in een landelijk tijdschrift zal worden gepubliceerd. Waarnemingen kunnen worden ingestuurd naar:

Fred Hustings, Veldstraat 52 b, 6533 CD Nijmegen.

FLUITER MET BERGFLUITER-ZANG

Loek Hilgers

Tijdens een inventaristie-excursie in de Oisterwijkse Bossen op .. mei 1983 werd door Frans van den Oetelaar en ondergetekende een Fluiters gehoord en gezien, die 'anders' zong. In plaats van de karakteristieke versnellende triller liet deze vogel een staccato horen, bestond uit een toon in een regelmatige cadans. - een beetje braamsluiperachtig.

Mijn eerste indruk was dat het misschien een Bergfluiters kon zijn, maar toen wij de vogel ook in beeld kregen was maar een conclusie mogelijk: dit was en bleef een Fluiters, voal op grond van de verdeling van geel en wit op de onderzijde en de gele wenkbrauwstreep. Later liet hij ook de van Fluiters bekende, melancholieke fluittoon horen. De Bergfluiters was mij op het moment van de waarneming vaag bekend door waarnemingen enkele jaren daarvoor in Oostenrijk. In juli 1983 kon ik opnieuw grote aantallen Bergfluiters horen en zien in de hellingbossen rondom de Plansee te Oostenrijk. Deze ervaring bevestigde slechts de eerdere konklusie: qua postuur, kleur en tekening was de vogel in Oisterwijk beslist geen Bergfluiters, zijn zang zou ik eerder nog steeds willen omschrijven als van een Bergfluiters.

Het bovenstaande illustreert eens te meer, dat Bergfluiters niet uitsluiten aan de hand van de zang kunnen worden gedetermineerd. Voor een uitvoerige bespreking van dit probleem verwijs ik naar een eerder artikel van Tom Heijnen en Frank Neyts in dit tijdschrift.

Literatuur

Heijnen, T. en F. Neyts. 1982. Opmerkingen over de determinatie van de Bergfluiters. De Roodborsttapuit 1 (3).

Adres: Jeroen Boschstraat 18, 5062 LE Oisterwijk.

AANWIJZINGEN BIJ HET SCHRIJVEN VAN ARTIKELEN VOOR 'DE ROODBORSTTAPUIT'

1. Kopij bij voorkeur getypt toeleveren. Houd een brede marge (5 cm) en een dubbele regelafstand aan.
2. Lange artikelen worden bij voorkeur in verschillende hoofdstukjes verdeeld. Bij het weergeven van onderzoeksresultaten wordt daarbij het volgende model geprefereerd:
 - Inleiding (waarin de beschrijving van de doelstelling of de probleemstelling van het onderzoek)
 - Methode (met daarbij eventueel een gebiedsbeschrijving en een dankwoord)
 - Resultaten
 - Diskussie (eventueel)
 - Samenvatting
 - Literatuur
3. Wanneer literatuurgegevens verwerkt worden, moet altijd de bron worden aangegeven. In de tekst gebeurt dit door het vermelden van schrijver(s) en jaartal, bijvoorbeeld: (Van Erve e.a. 1967). Onder het hoofdstukje literatuur wordt de bron vervolgens nader omschreven, zoals in onderstaande voorbeelden:

Erve, F.J.H. e.a., 1967. Avifauna van Noord-Brabant. Van Gorcum, Assen. Of:

Voorn, P. 1983. De doortrek van de Kraanvogels in Noord-Brabant in het najaar van 1982. De Roodborsttapuit 2 (1):4-19.

Dus bij tijdschriftartikelen eerst de jaargang, tussen haken het nummer en vervolgens de bladzijden.
4. Indien tabellen en/of figuren in het artikel zijn verwerkt, dient duidelijk te worden aangegeven waar deze in de tekst geplaatst moet worden. Ze horen voorzien te zijn van een kort, duidelijk onderschrift.
5. Soortnamen van vogels worden altijd met een hoofdletter gespeld (dus: Houtduif, Zwarte Zee-eend, Vink), soort- of familiegroepen echter steeds met een kleine letter (dus: duiven, zee-eenden, vinken (indien bedoeld vinkachtigen!).

N.B. Bij planten en andere diersoorten gelden iets andere regels. Daar schrijft men bijvoorbeeld Zwarte els, Bruine kikker e.d.
6. De redactie is altijd bereid om, naar vermogen, te helpen bij het verkrijgen van literatuur, bij uitwerkingsproblemen, enzovoort.

N.B. Artikelen worden door de redactie doorgenomen op inhoudelijke kwaliteit en taalgebruik. Wijzigingsvoorstellen worden altijd met de auteur(s) besproken.

DE ROODBORSTTAPUIT

Periodiek van het Samenwerkingsverband van Oost-Brabantse Vogelwerkgroepen

Jaargang 3

Nummer 1

Juni 1984

Redactie: Hans v.d. Laarschot, Loek Hilgers, Tom Heijnen (eindredactie)

Typewerk: Franka van Asten

Lay-out : Ad van Asten

Tekeningen: Frank Neijts

Nieuw projekt van het SOV: bekentellingen	1
Vogelwerkgroepen aan het woord: VWG IVN Geldrop, <i>Jack Klomp</i>	2
Het voorkomen van Kuifeend en Tafeleend als broedvogel in de provincie Noord-Brabant in 1981 - deel 1, <i>Ad van Poppel</i>	3
Enkele gegevens over het voorkomen van de Bonte Vliegenvanger in Noord-Brabant, <i>Loek Hilgers</i>	13
De Grote Gele Kwikstaart in oostelijk Noord-Brabant, <i>Jan van Diermen</i>	26
Een slaappleaats van Grote Gele Kwikstaarten in Tilburg, <i>Loek Hilgers en Arno Braam</i>	30
Waarneming van een Steppenarend (<i>Aquila rapax</i>) in ZO-Brabant, <i>Sjef Benders</i>	34
 <i>KORTE MEDEDELINGEN</i>	
Mogelijke waarneming van een Taigaboomkruiper, <i>Loek Hilgers</i>	37
Oproep: Hoe gaat het met de Kuifleeuwerik, <i>Hans v.d. Laarschot</i>	39
Oproep: De Boomleeuwerik als broedvogel in Noord-Brabant, <i>Frans Post & Tom Heijnen</i>	40
Oproep: Kramsvogelbroedgevallen 1978-1984, <i>Fred Hustings</i>	41
 <i>VELDWERK</i>	
Fluiter met Bergfluiter-zang, <i>Loek Hilgers</i>	42